

Kurši rakstīto un arheoloģisko avotu gaismā

Dr. hist. Artūrs Tomsons
Latvijas Nacionālais vēstures muzejs

01.03.2018.

Galvenās institūcijas, kas saistītas ar arheoloģiju Latvijā

- Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija;
- LU vēstures un filozofijas fakultāte;
- Latvijas Nacionālais vēstures muzejs;
- LU Latvijas vēstures institūts;
- SIA«AIG», «Archeo», «Arheoloģiskā izpēte»

- **ARHEOLOĢISKO PIEMINEKĻU VEIDI**

DZĪVESVIETAS

PILSKALNI

SENPILSĒTAS

CIEMU VIETAS

SENĀS OSTAS

APBEDĪJUMI

SKELETKAPI

UGUNSKAPI

LĪDZENIE

UZKALNIŅKAPI

AKMENS
KRĀVUMA

KULTA VIETAS

KOKI

ALAS

PĻAVAS

AVOTI

AKMEŅI

KALNI

Galveno avotu raksturojums

- **ARHEOLOĢISKIE AVOTI**

- darbarīki
- rotaslietas
- bruņojums

- **RAKSTĪTIE AVOTI**

1. sāgas
2. rūnakmeņi
3. hronikas
4. Līgumi,
5. lēņu grāmatas
6. vēstules,
7. ceļojumu piezīmes

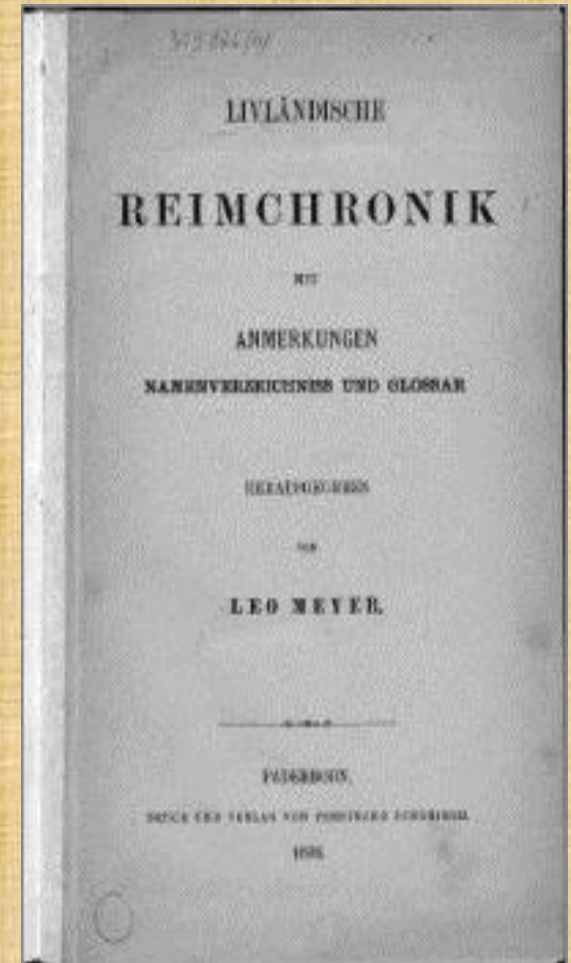
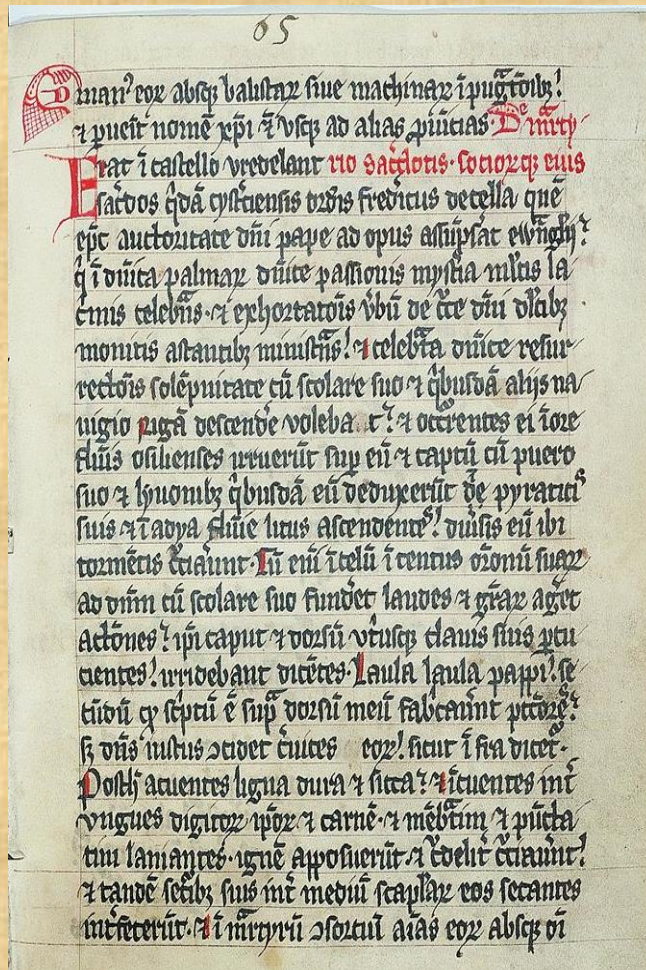
Mērvallas (Nedervalles) rūnakmens (ap 1040)

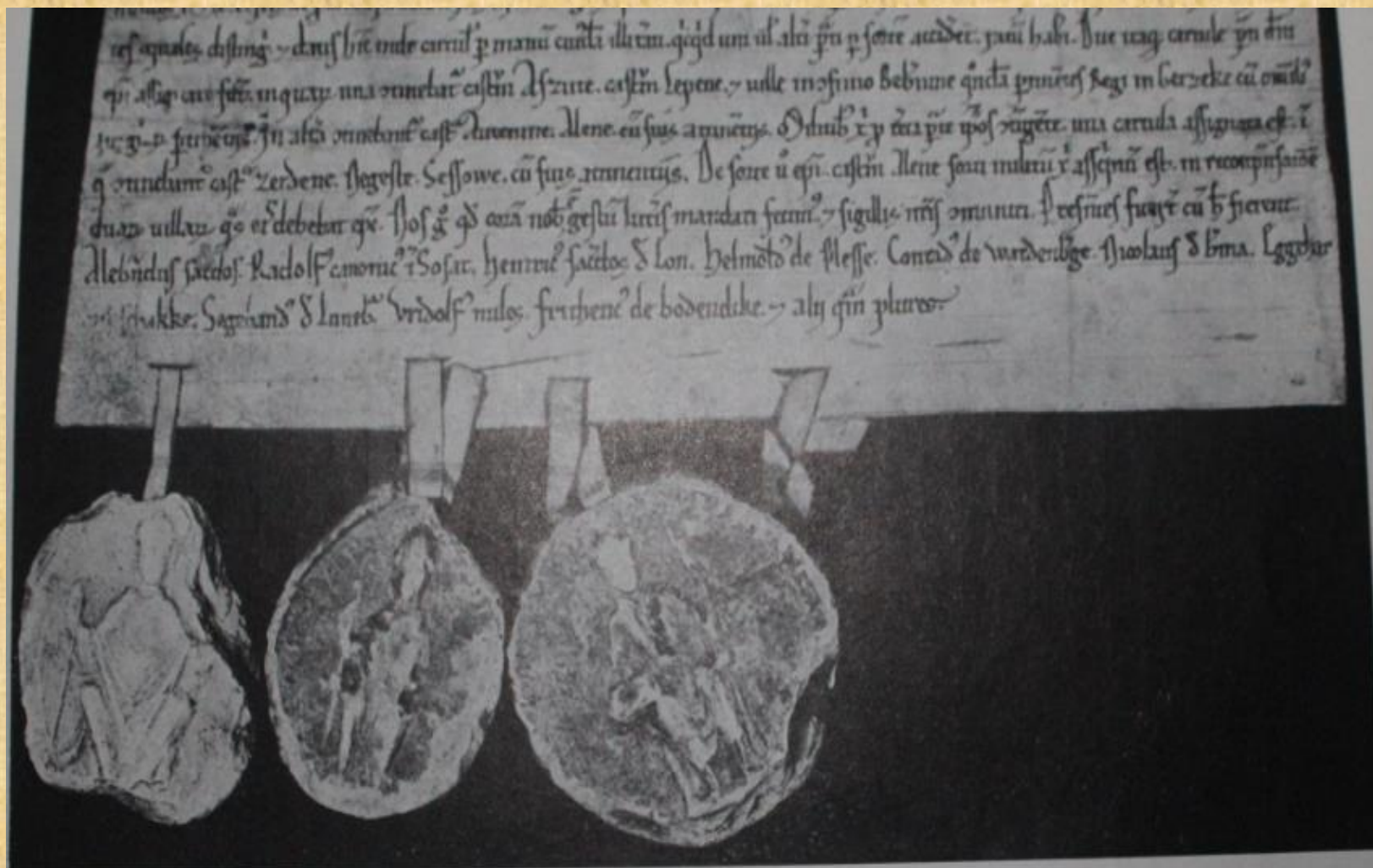
Hronikas

Livonijas Indriķa hronika

Vecākā Livonijas Atskaņu hronika

Līgumi

Paderbornas, Verdenas, Raceburgas un Leāles bīskapi Bernhards, Īzo, Filips un Teoderichs, kā arī Rīgas prāvests Jānis un Daugavgrīvas abats Bernhards 1211. g. rudenī paziņo Jersikas karaļa zaudēto valsts novadu sadalīšanu starp Rīgas bīskapu Albertu un Zobenbrāļu ordeni.

Pergamenta oriģināls ar 3 bīskapu zīmogiem; vispirms glabājās Rīgas domkapitula archīvā, tagad firstu Čartorisku bibliotēkā Krakovā (szuflada I. n. 13).

A. dei gratia Rigensis episcopus humilis genitum in rubeo manijet. Et ceterum que narxi qd memoriam
 habet perueniens nulli cum tempore succedat obliuio puda modernum augustin cum literarum alimonia aliosqz nouit procurare. Itaqz que nris gestis sunt
 impetratis ad postumum transmittentur noticiam significamus uniuersis tam futuris qm presentibus utroqz modis. qualiter legem diuinae misericordia nouam
 ad huc cunctis ecclesie plantationem exgens et quicquid promouens. Wisawolodo regem de berzika nobis reit subuigari. Quippe Rigam uenient. presentibus
 quamparibus. nobilibus. clericis. militibus. mercatoribus. rationicis. Rutenis et cunctis. usqum berzika hereditario nris sibi pertinentem cum ita et uniuersis bonis
 eidem urbi acriterentibus. ecclesie beate dei genitricis et uirginis et marie legitima donatione contulidit. eos uero qui sibi episcopi talem a nobis susceperant libos
 cu eritatis et certa ipsorum nobis signauit scilicet usqum autnam. Regowe. alias ad idem quejas. Unde pntur nobis hominigo et fides sacramento pcam usqum
 et cetera et bonis acriterentibus a manu ipsa sollempniter cu tunc ueritas et beneficio pceptis. Ceteris huius pntur Johannes pntur Rigensis ecclesie eius canonico. Co
 me Ludolph de Galgemunt. Comes theodic de logde. Comes Heinric de Slade. Walter de Amerlewe. theodic de adenoys. Julies et Volquih et ius frater Rodol
 ph de gredone. Albert de adenoys. Deuic de bardenoy. Judoeyr de benuide. Camor de conenoy. Theodu de wiphen. Desiac a doly. rad de besele. Hy. in. aduoca
 et de Rigam et ius curio. alias q. pntur. Ita et anno duice incal. q. eo. re. natusio q. per uilliga. pntur. aut sedu. natusio. in. Agnate. gaudisimo homin
 unipntur. Deont. Jontur. in. anno vndicunqz.

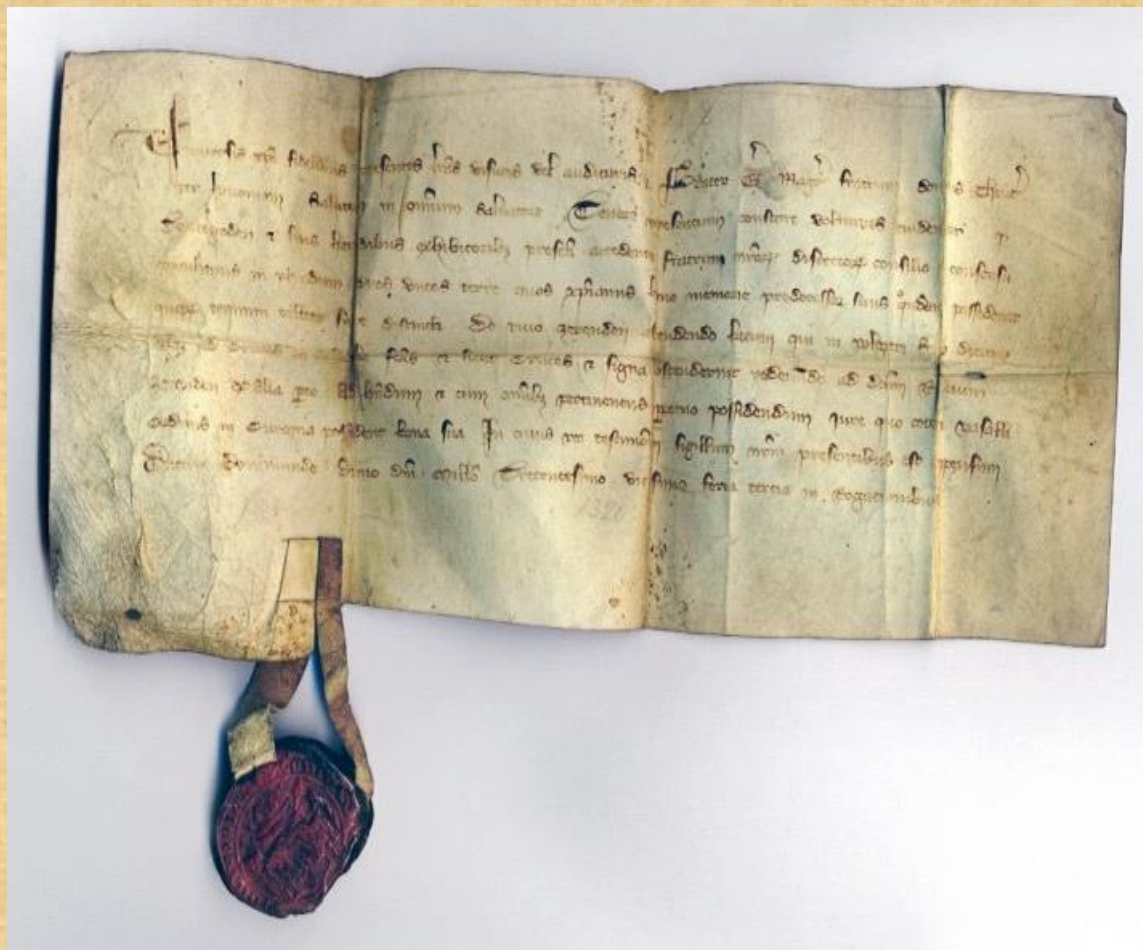
Rīgas bīskapa Alberta 1209. g. lēpa grāmata Jersikas (Berzikas) karalim Visvaldim (Wiscewolodo).
 Pergamenta oriģināls ar bīskapa Alberta zīmogu; vispirms glabājās Rīgas domkapitula archīvā, tad Pēterburgas
 Publiskā bibliotēkā, tagad Varšavas Galvenā archīvā (Collectio Autograph. n. 207, sygn. 2.).

Rīgas pilsētas, ordeņa un domkapitula līgums ar kuršiem, 1230.g.

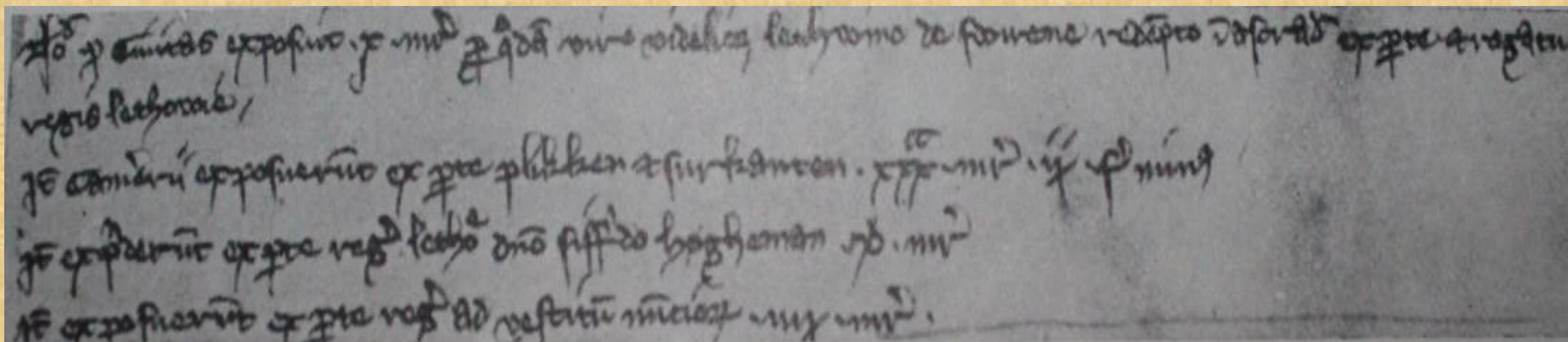
Lēņu grāmatas

Vācu ordeņa
Livonijā mestra
Gerharda
1320.gadā
Daugavgrīvā
izdota lēņu
grāmata
Tontegodem par
to, ka viņam
piešķirti lēnī 2 arkli
zemes pie
Cerendes upes

Parādnieku saraksti

- Rīgas parādnieku grāmatas fragments (13. gs. b. – 14. gs. sākums)

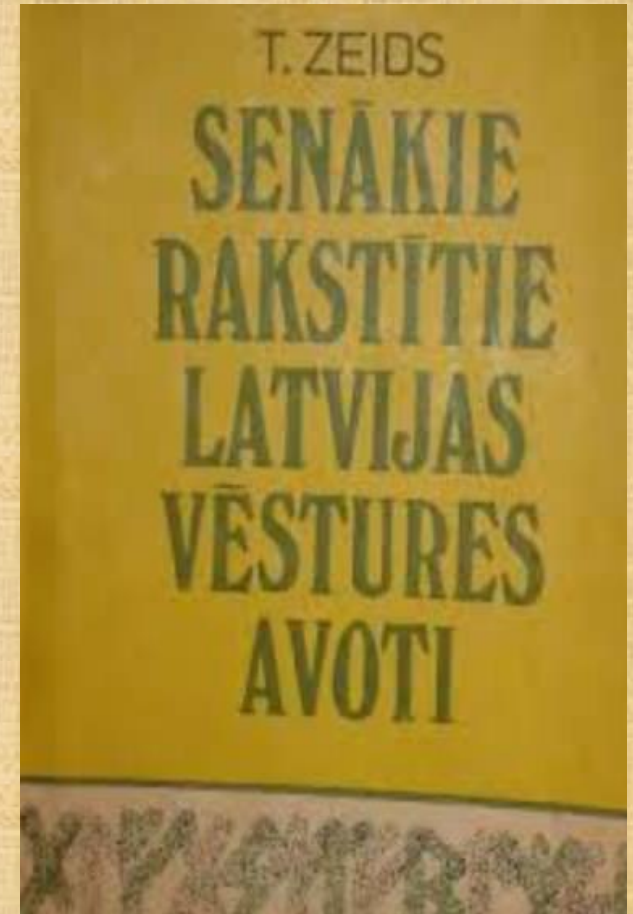
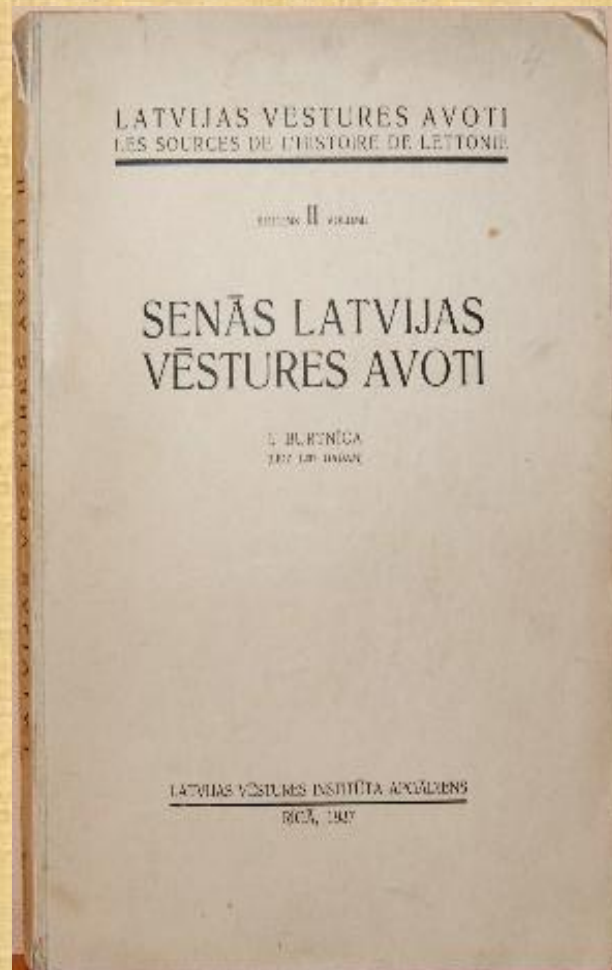

Rīgas parādnieku grāmatas 50-b lpp.

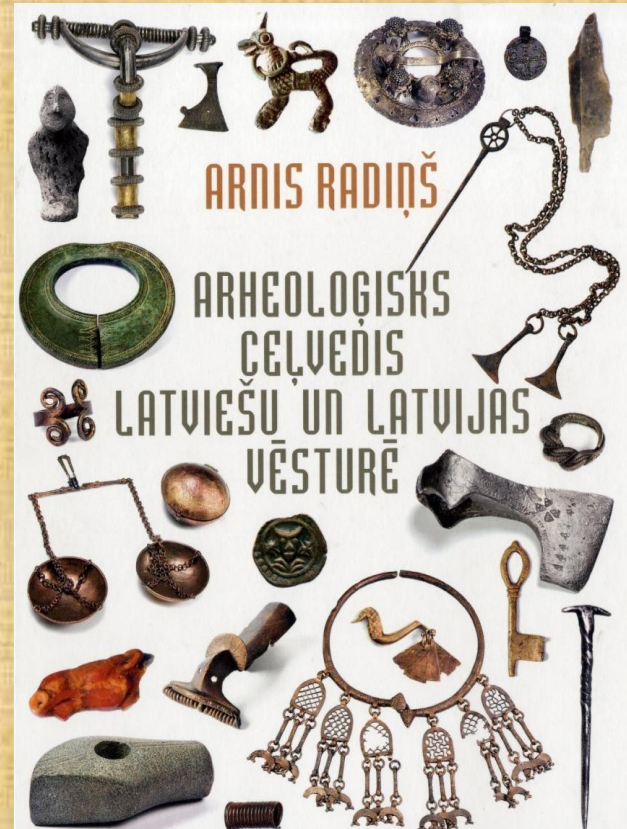
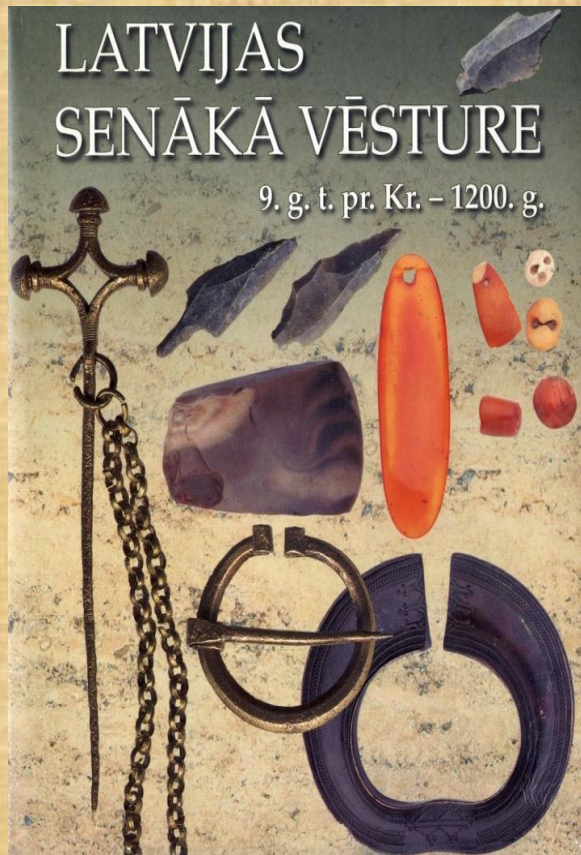
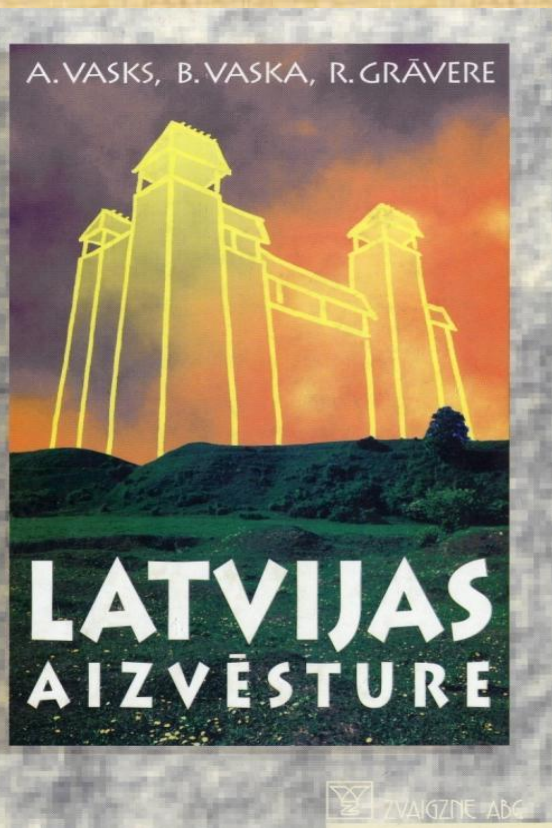
(Hildebranda edicijā 117. lpp.; nr. 1882—93):

nr. 1885: Kuršu ķoniņi Pliķis un Sirkants.

Avotu publikācijas

Zinātniskā un populārzinātniskā literatūra

LATVIJAS NACIONĀLĀ VĒSTURES MUZEJA RAKSTI NR. 14
Arheoloģija

KPM 2016.1

PĒTĪJUMI KURŠU SENATNĒ

RAKSTU KRĀJUMS

RĪGA 2008

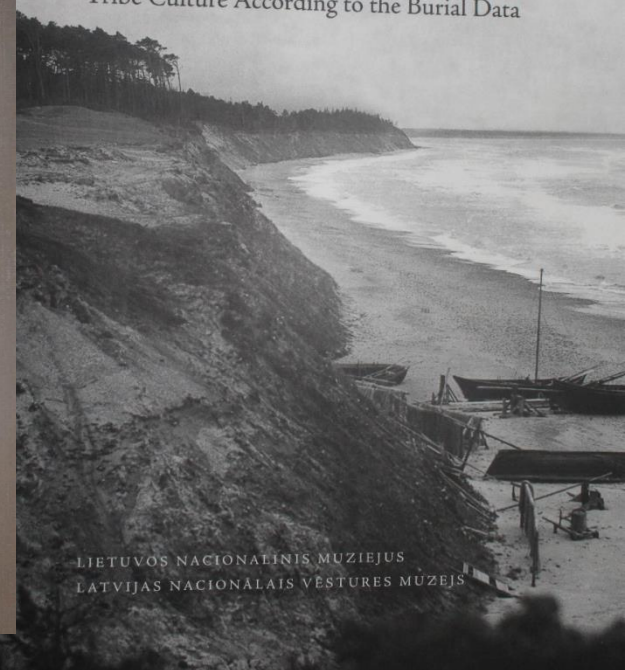
KURŠI SENATNĒ COURONIANS IN ANTIQUITY

Kuršiai

Genties kultūra laidosenos duomenimis

The Curonians

Tribe Culture According to the Burial Data

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS
LATVIJAS NACIONĀLAIS VĒSTURES MUZEJS

Latvijas un Austrumbaltijas arheoloģiskā periodizācija un rietumbaltu etnoģenēzes jautājumi

Baltu hidronīmu areāls ap 500. g. pr. Kr.

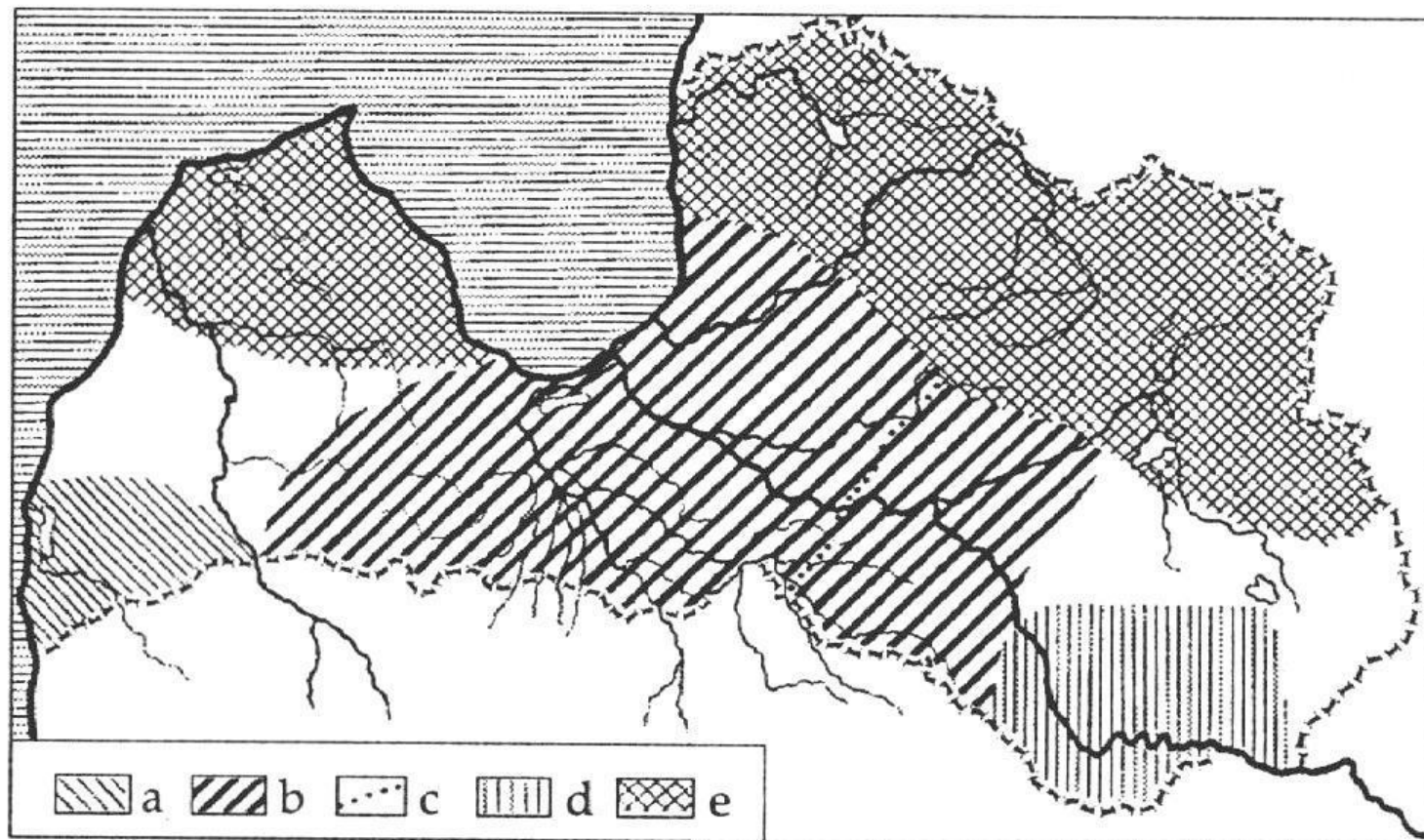

Baltu arheoloģiskās kultūras I g.t. pr. Kr.

DZELZS LAIKMETA PERIODIZĀCIJA

- Senākais dzelzs laikmets (5. gs. pr. Kr. līdz ēru mija);
- Agrais («romiešu») dzelzs laikmets (1. – 4. gs.);
- Vidējais dzelzs laikmets («Tautu staigāšanas periods») (5. – 8. gs.);
- Vēlais dzelzs laikmets (9.-12. gs.). («vikingu laikmets» 9. līdz 11. gs.2.p.)

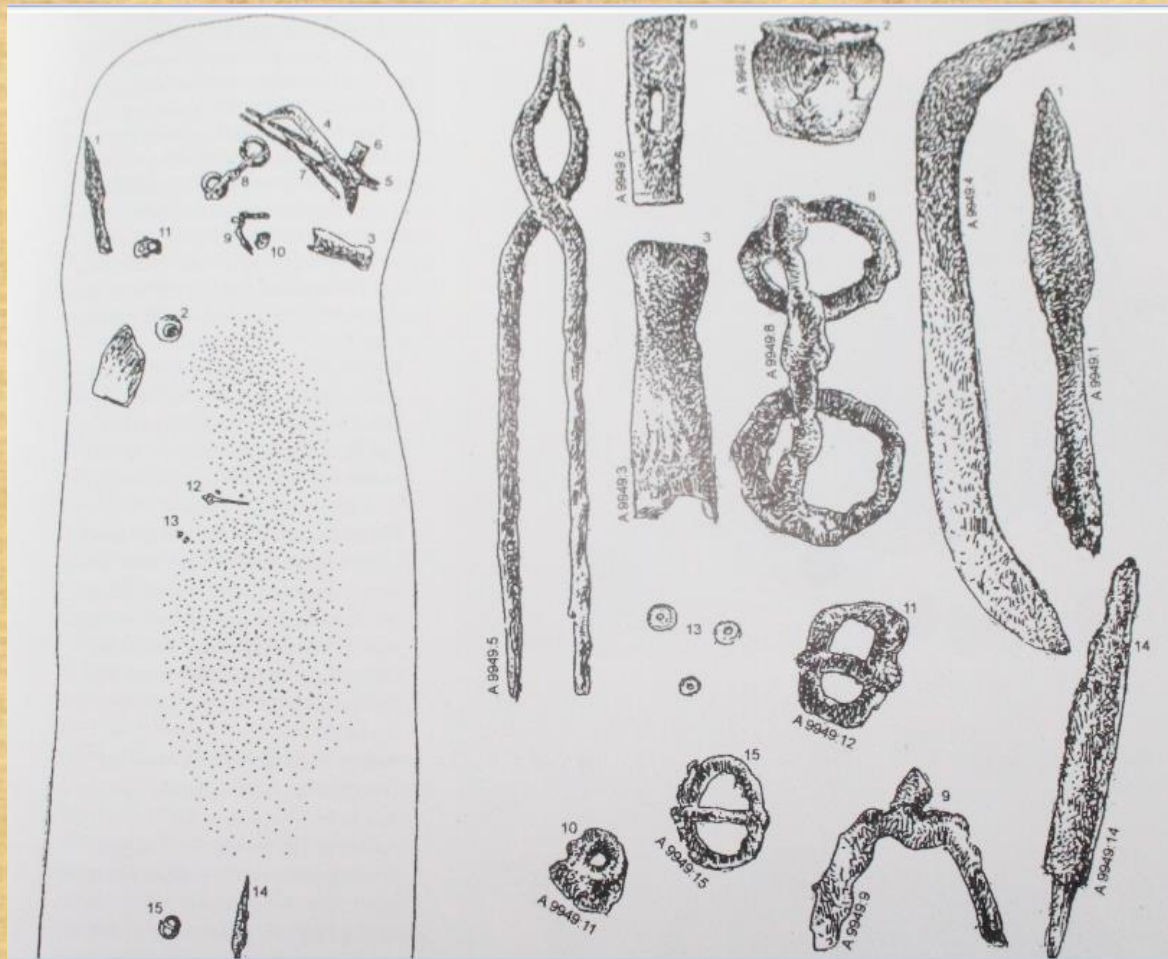
Kultūretniskās grupas Latvijā agrajā dzelzs laikmetā: *a* – kuršu priekšteču teritorija, *b* – zemgaļu–žemaišu–sēļu priekšteču teritorija, *c* – uzkalniņu kapulauku rietumu un austrumu grupu aptuvenā robeža, *d* – švikātās keramikas baltu cilšu teritorija, *e* – Baltijas somu teritorija

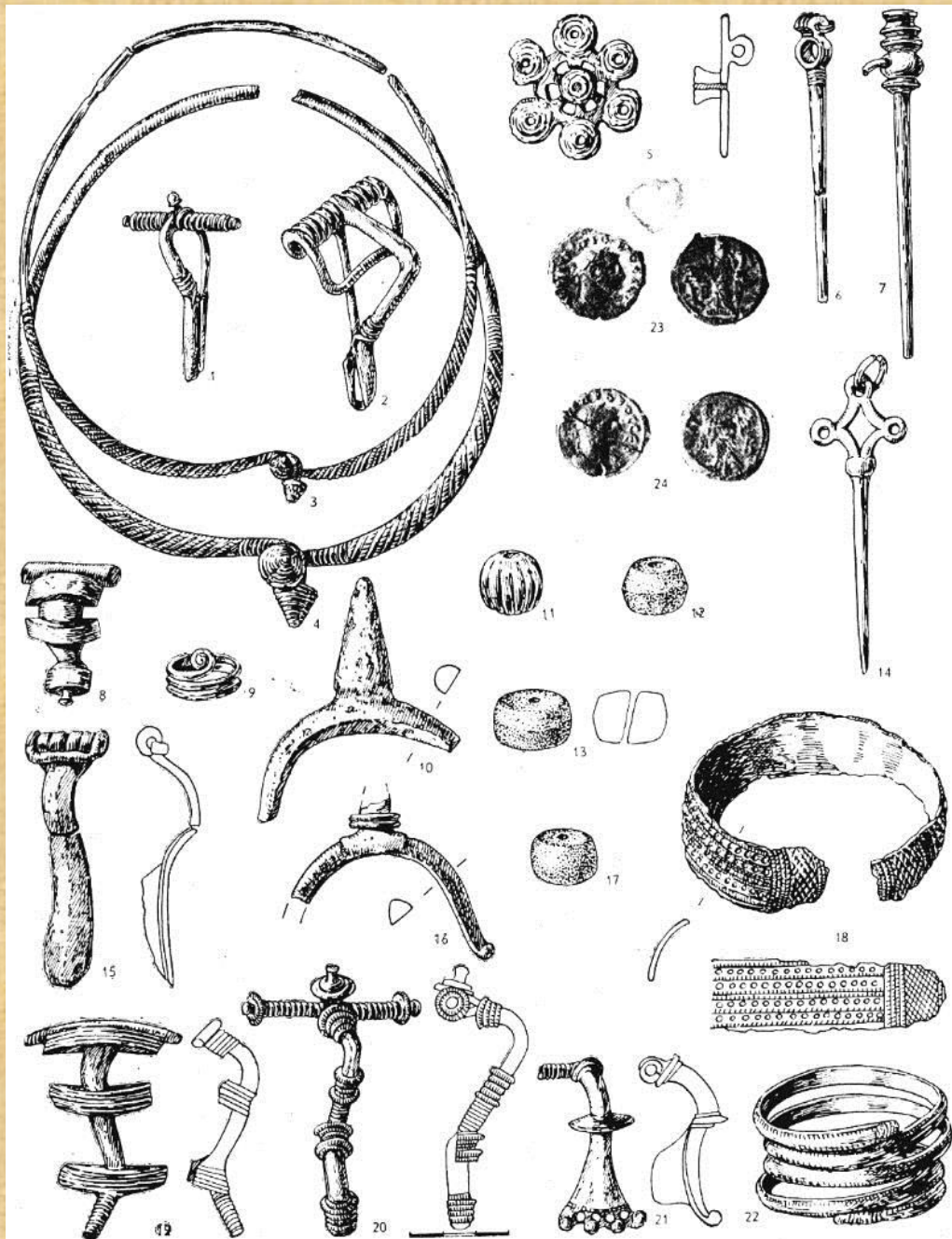
Akmeņu apļu konstrukcijas Genču (Genčiai) kapulaukā

Kalēja apbedījums, Rucavas Mazkatuži, 19, kaps.

3. gs.

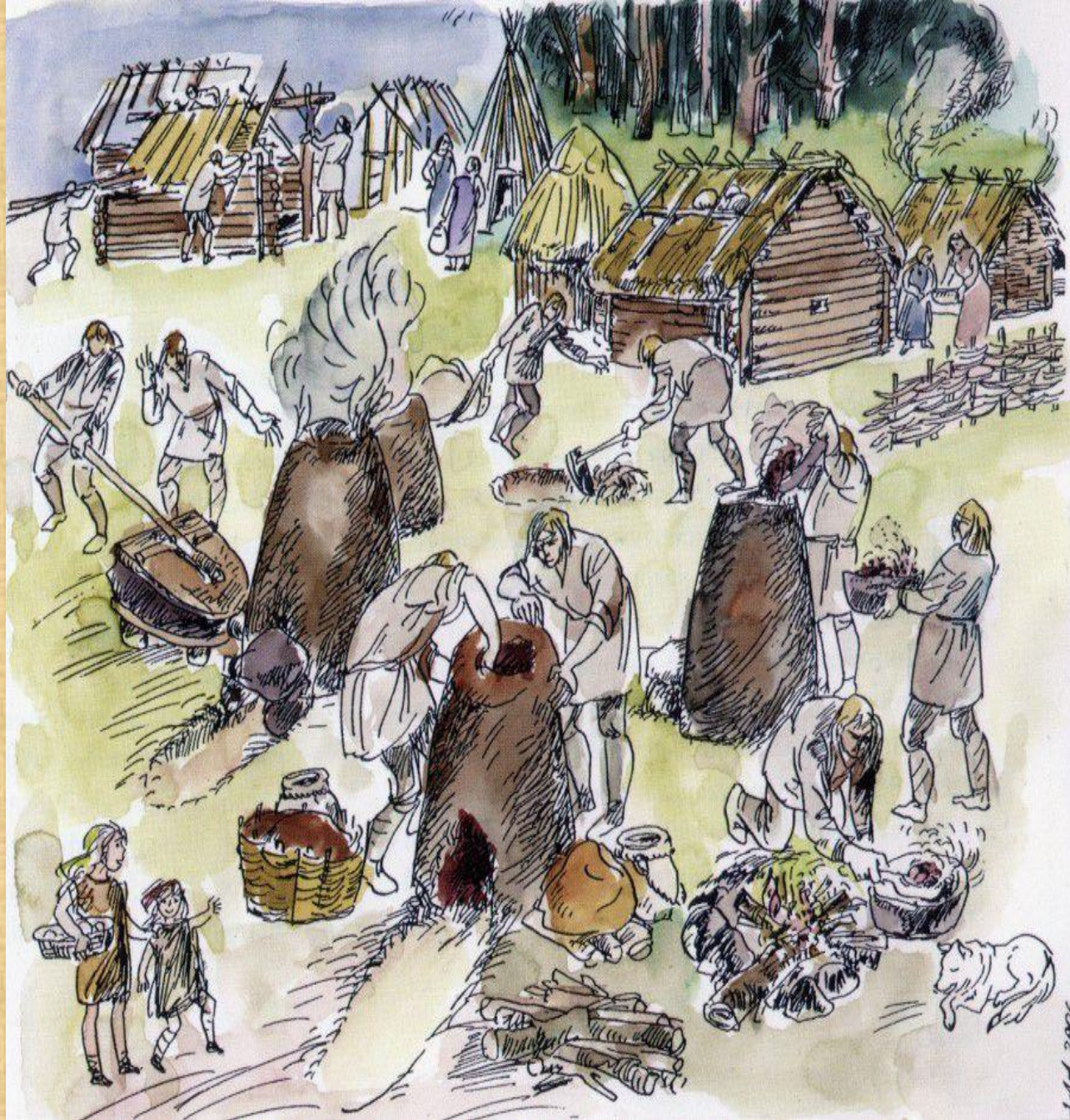
**Rietumbaltu
(proto-kuršu)
senlietas agrajā
dzelzs laikmetā**

Kaklarota no Liepājas apr. Virgas Kalnazīvertiem

2015. gadā atrastais Priekules romiešu 2.-3. gs. monētu depozīts

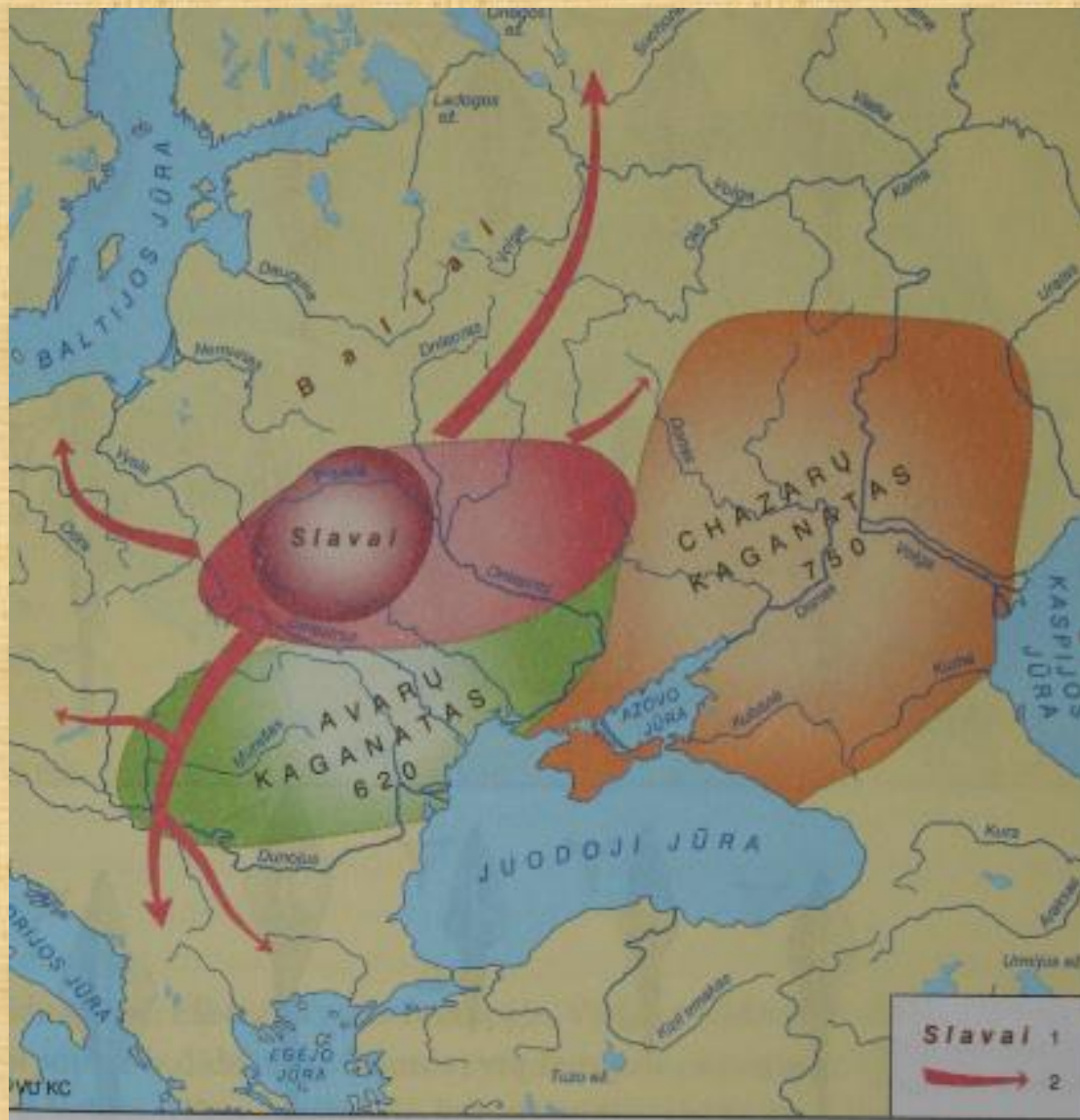
Vidējais dzelzs laikmets (5.-8. gs.).

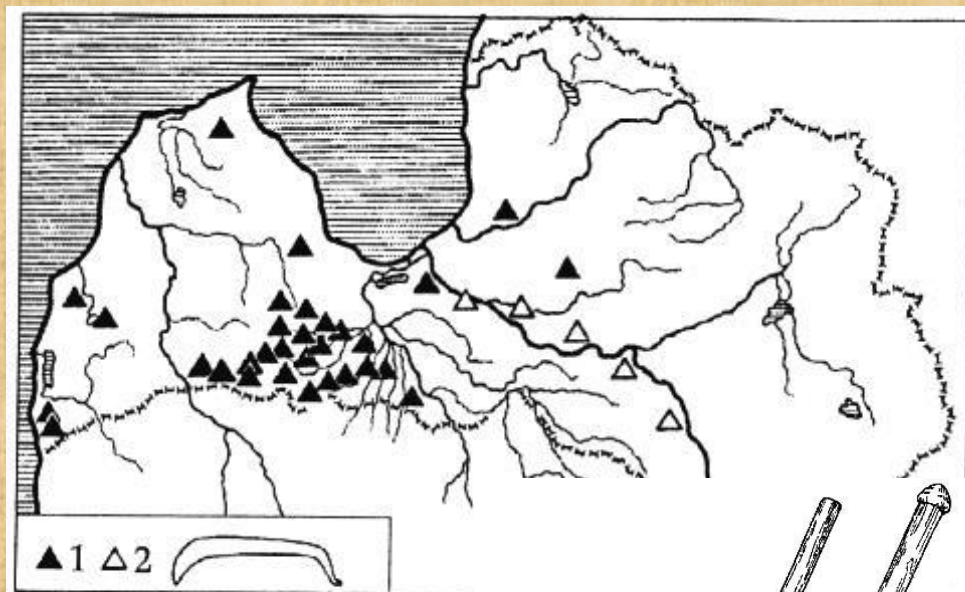
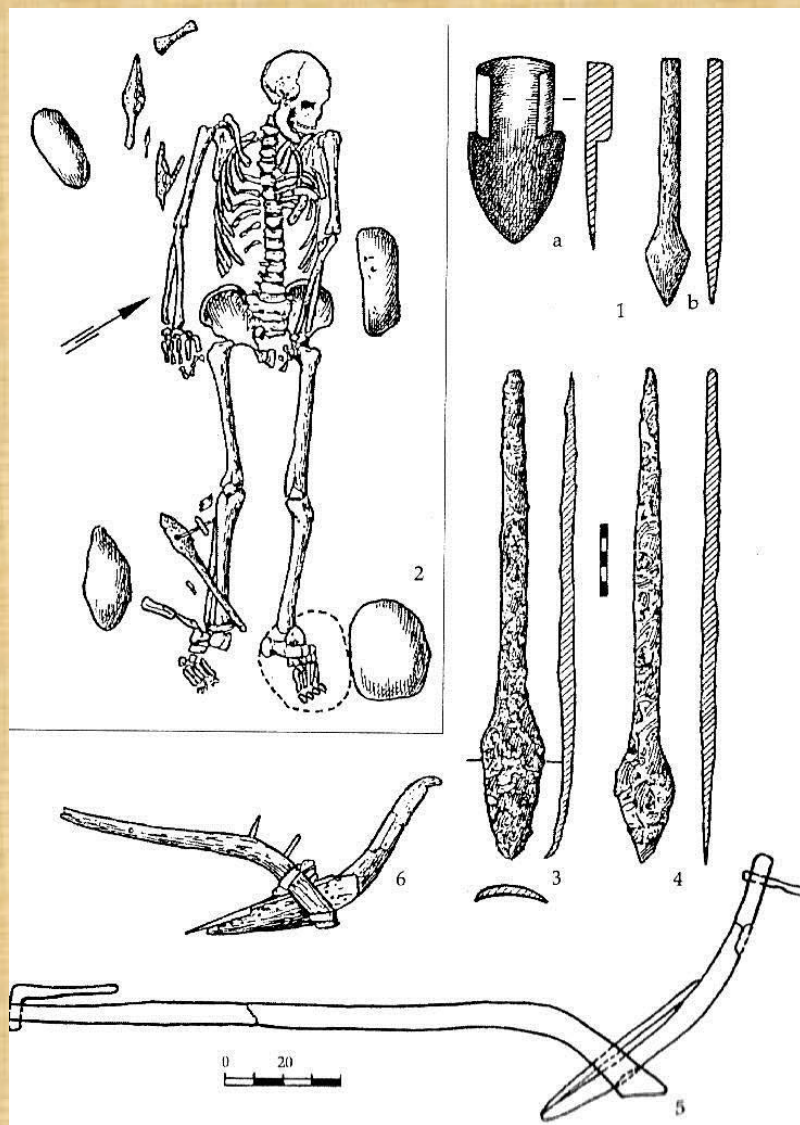
Centrāleiropa 3.-4. gs.

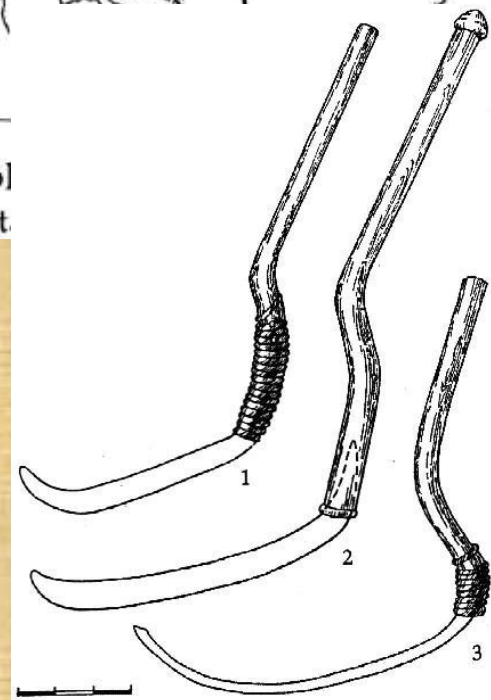
Slāvu migrācija 6.-7. gs.

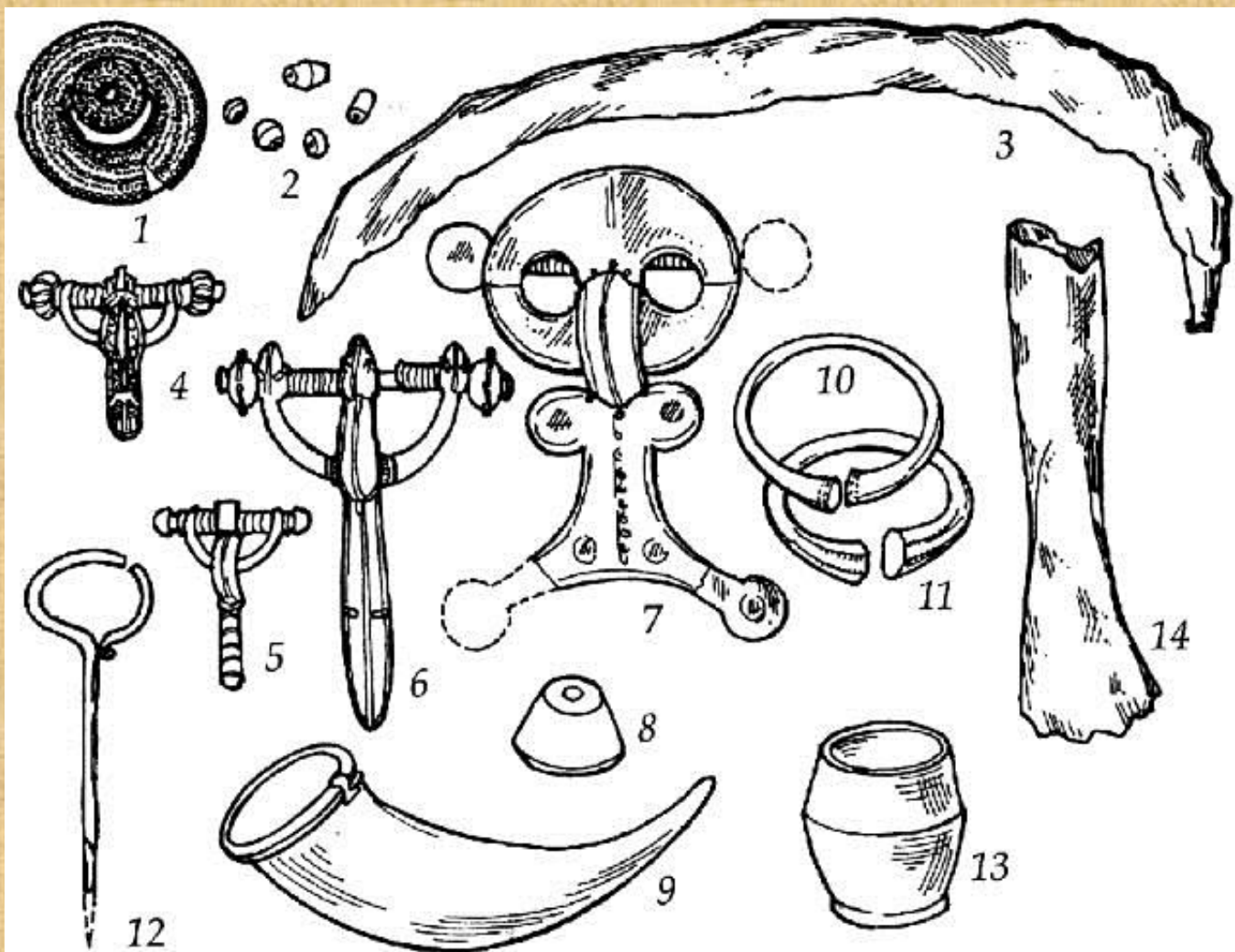
Zemkopība vidējā dzelzs laikmetā

183. att. Dzelzs izkaps izpl
1 – kapulaukos, 2 – dzīvesviet

Rietumbaltu rotas un ieroči vidējā dzelzs laikmetā

Kuršu rotas un darbarīki vidējā dzelzs laikmetā

1 – tutula; 2 – dzintara krelles; 3 – dzelzs izkaptis; 4, 6 – sudraba stopsakta; 5 – bronzas stopsakta; 7 – pūcessakta; 10, 11 – bronzas aproces; 12 – bronzas spieķadata; 8 – vērptā vārpstas dzintara skriemelis; 14 – dzelzs uzmavas cirvis; 9 – dzeramais rags; 13 – miniatūrs māla trauciņš

Skandināvu klātbūtnes jautājums

Fig. 3. Fair (a) reverse side of the picture stone. -- Bildstenens baksida.

A picture done from Gerdin (Lutskia)

9

6 Valerij Petrovich Petrovich

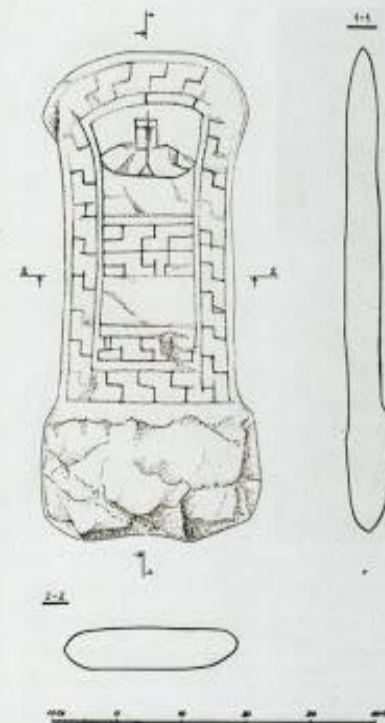
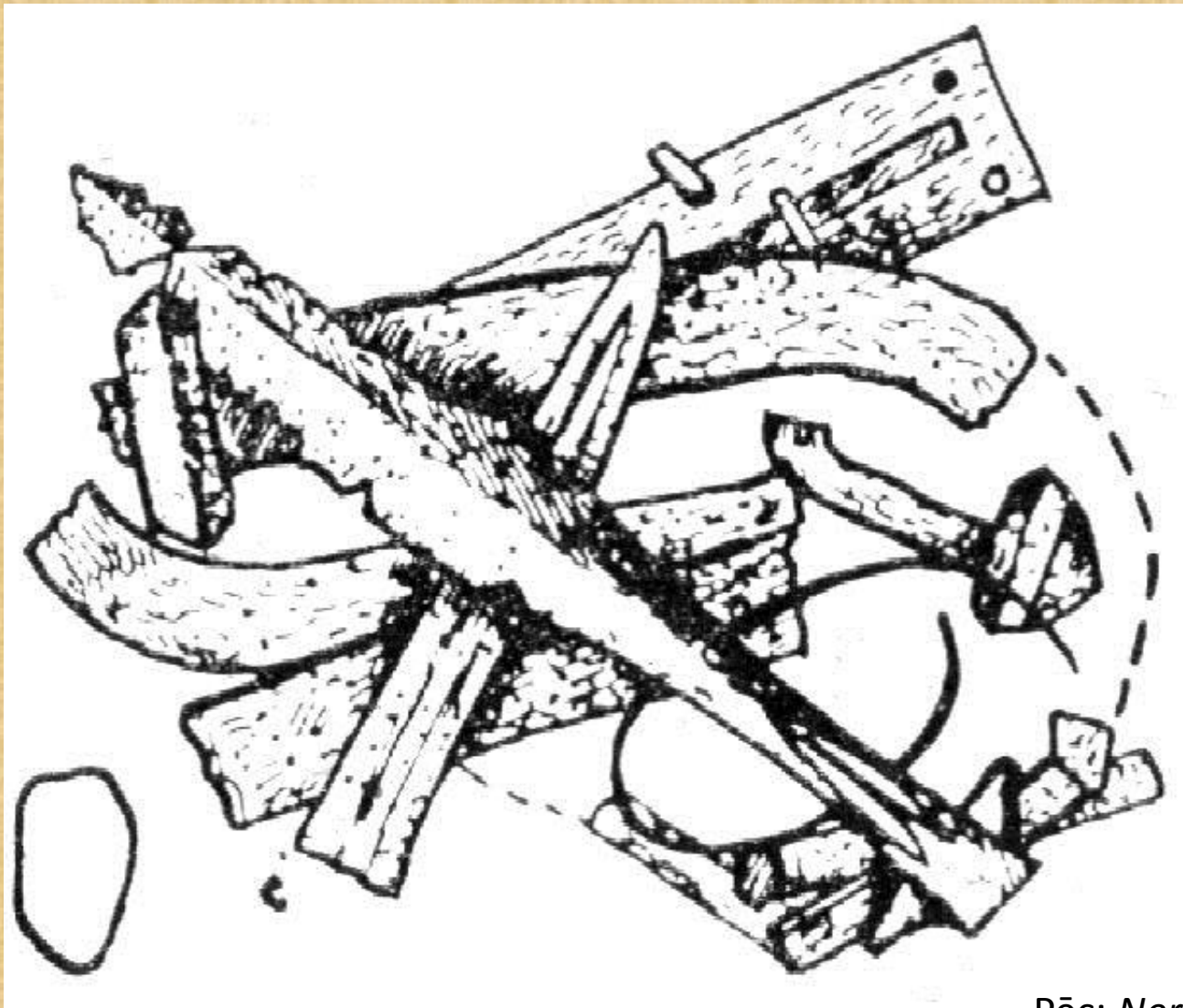

Fig. 4. Tentative interpretation of the pattern of decoration. — Förslag till bildförklaring.

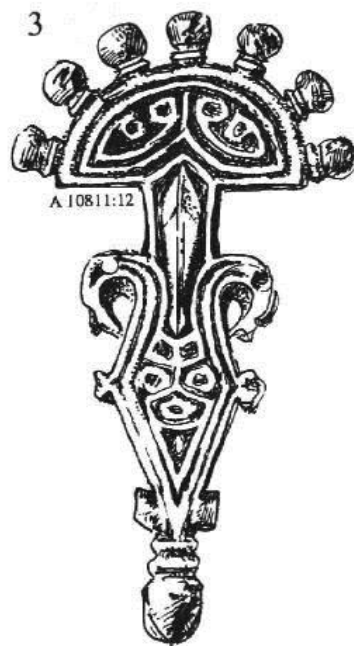
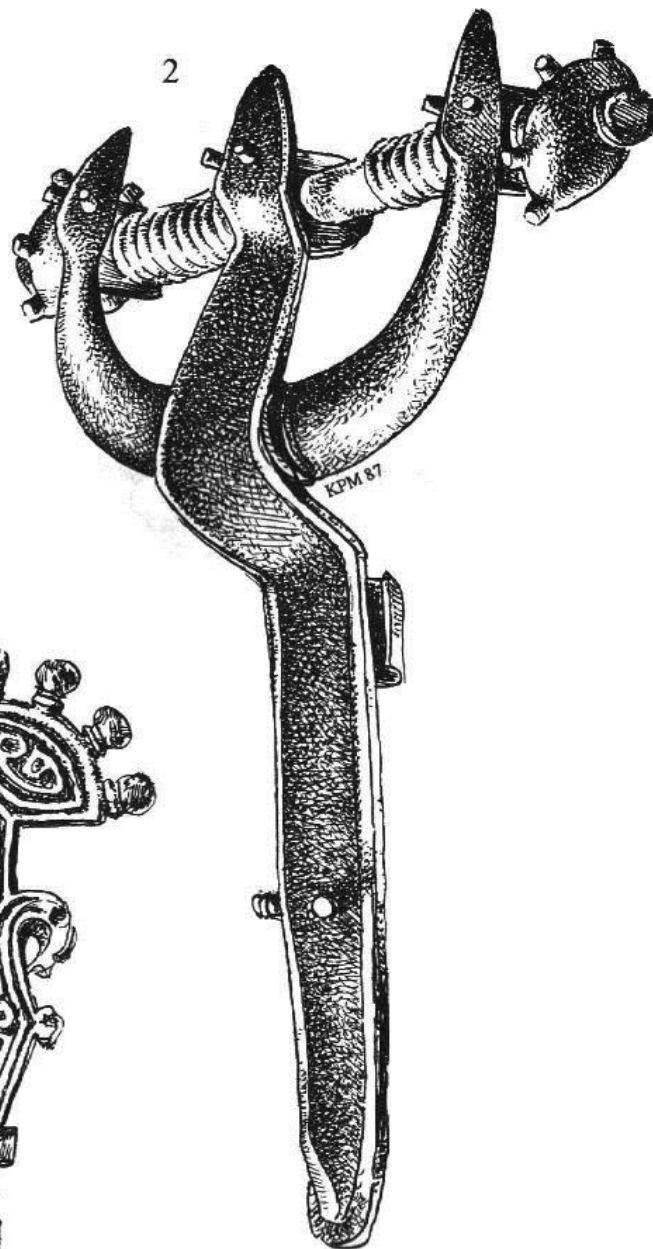
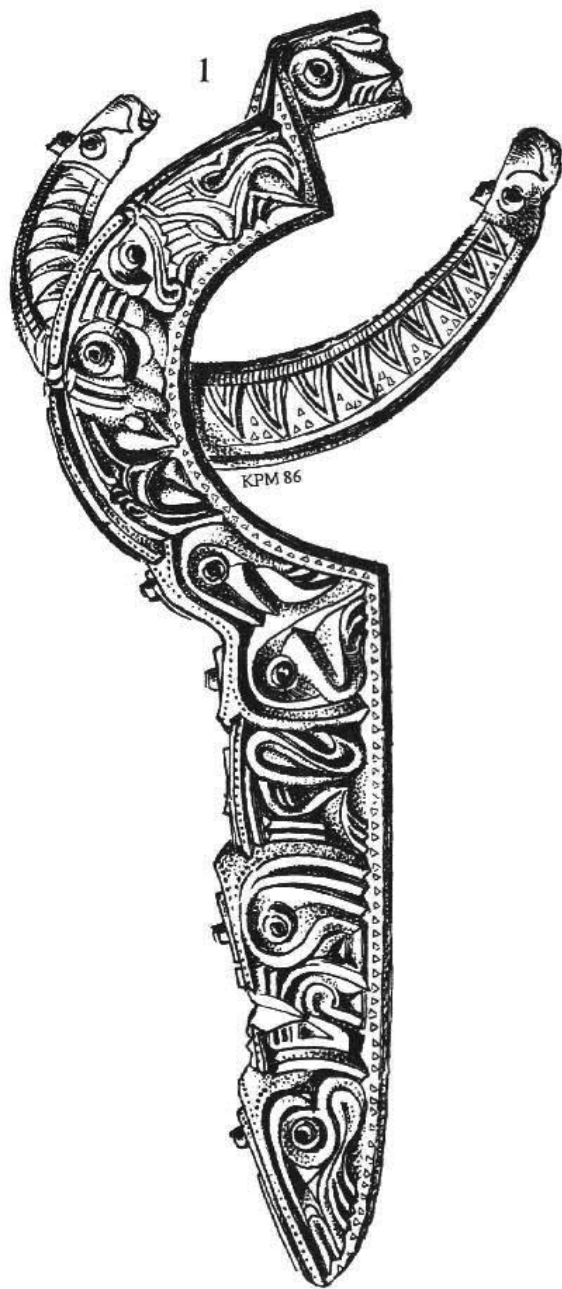
Environ Monit Assess (2008) 140:111–121

Skandināvu ugunskaļa inventārs no Grobiņas Smukumu (Rudzukalnu) kapulauka

Pēc: Nerman 1958

Skandināvu kuģu apbedījumi Sāremā

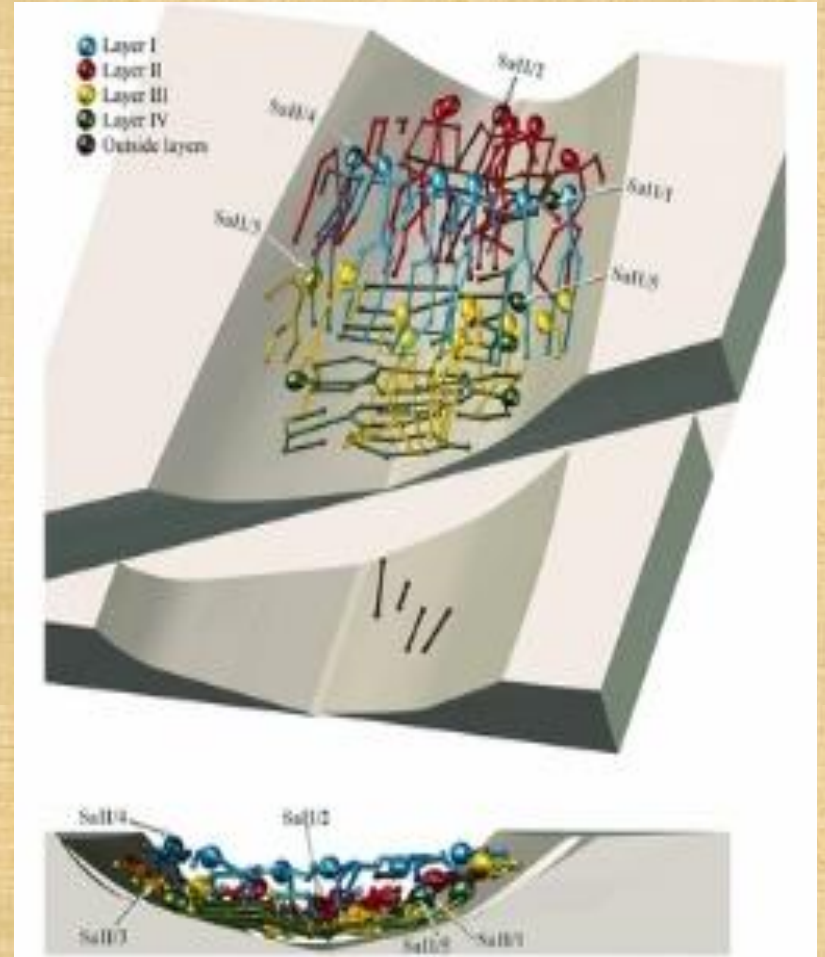

<http://viking.archeurope.info/index.php?page=salme-ship-burial-photo-02>

Lab. No.	Material	¹⁴ C			δ ¹³ C
		Radiocarbon Age	68.2%	95.4%	
Hela-1914	Human skull	1285±30BP	670AD (41.4%) 720AD 740AD (26.8%) 770AD	660AD–780AD	–20.8
Hela-1915	Human skull	1320±30BP	650AD (51.8%) 710AD 740AD (16.4%) 770AD	650AD–780AD	–20.2
Hela-1916	Bovine tibia	1310±30BP	660AD (49.3%) 710AD 740AD (18.9%) 770AD	650AD–780AD	–20.9
Hela-2169	Bovine femur head	1154±30BP	780AD (1.9%) 790AD 810AD (10.8%) 850AD 860AD (26.8%) 900AD 910AD (28.7%) 970AD	770AD–980AD	–21.4
Hela-2495	Bovine femur head	1287±30BP	675AD (42.0%) 718AD 743AD (26.2%) 769AD	663AD–776AD	–21.9
Hela-2170	Whalebone	1671±30BP	590AD (68.2%) 700AD	530AD–780AD	–16.1
Hela-2171	Whalebone	1607±30BP	650AD (68.2%) 770AD	590AD–840AD	–16.2

Atmospheric data from Reimer *et al.* (2004); OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp [chron].

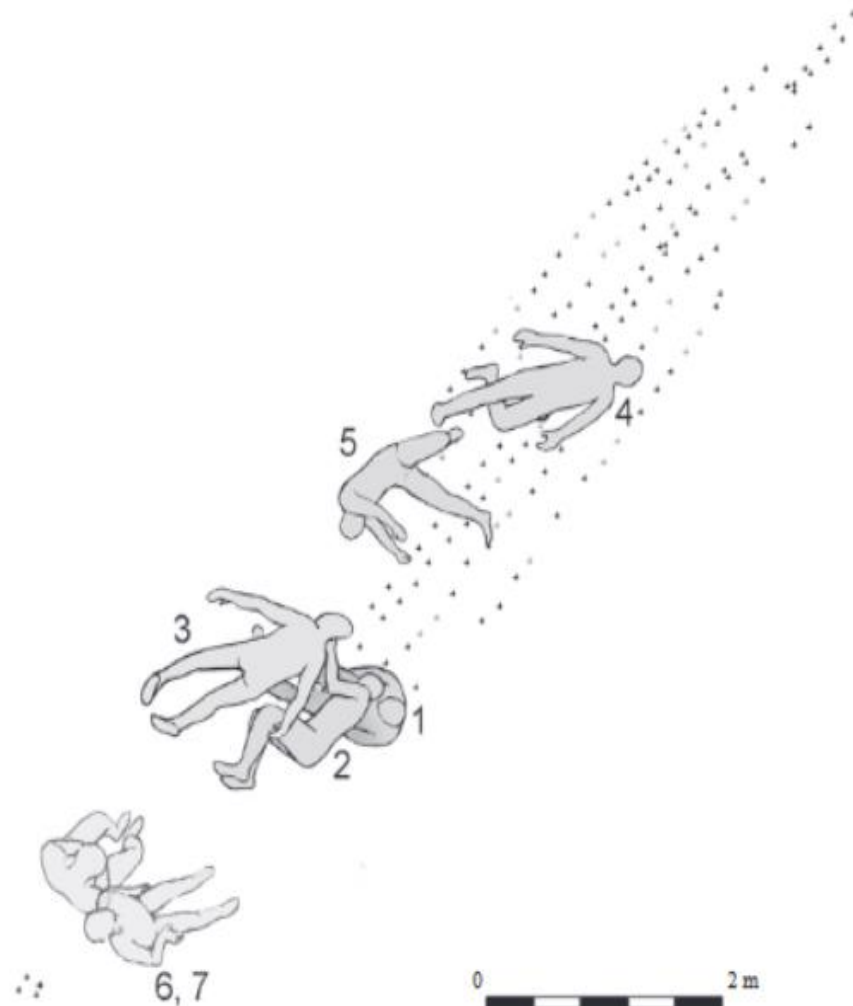
Cilvēku palieku novietojums Salmes 1. kuģī

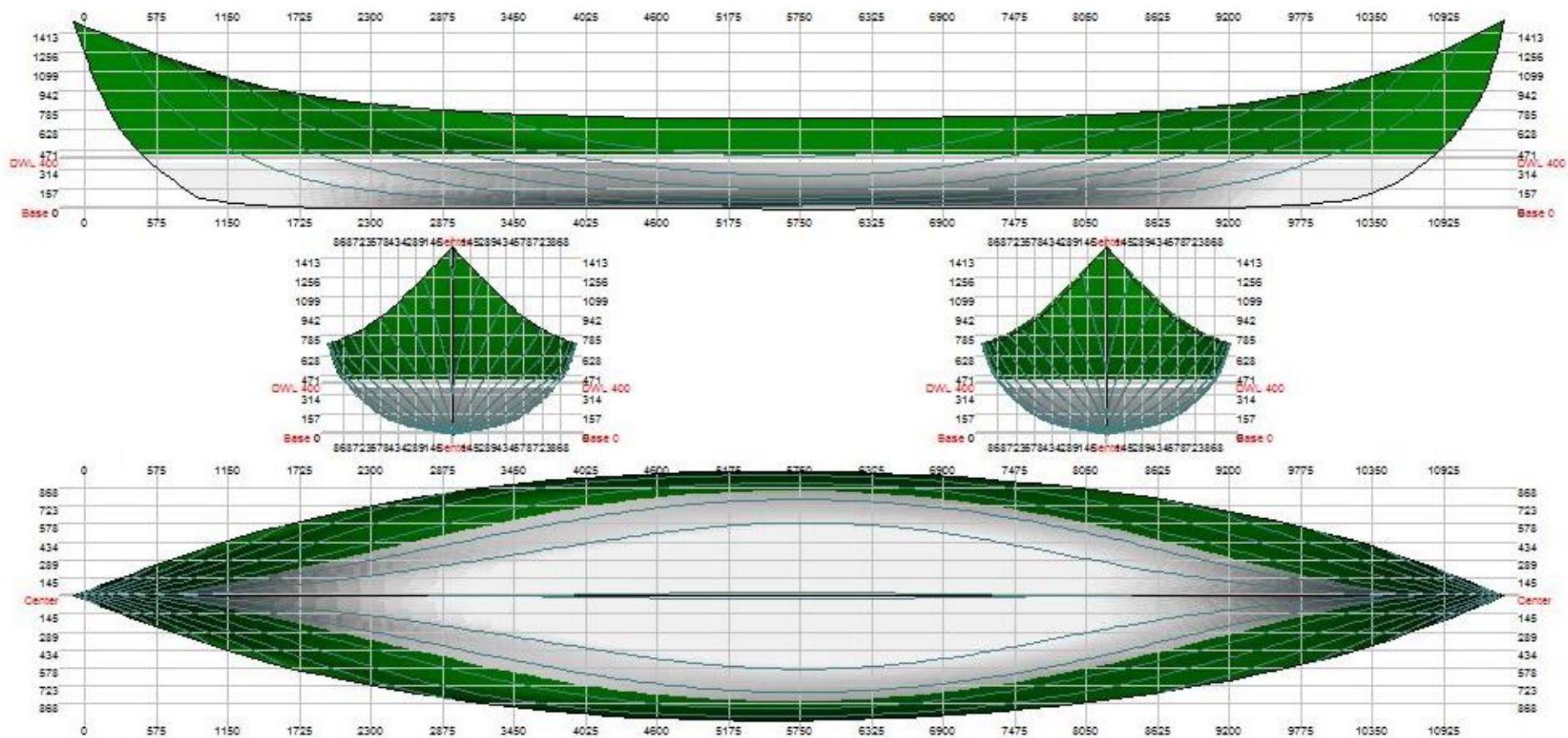

Cilvēku palieku novietojums Salmes

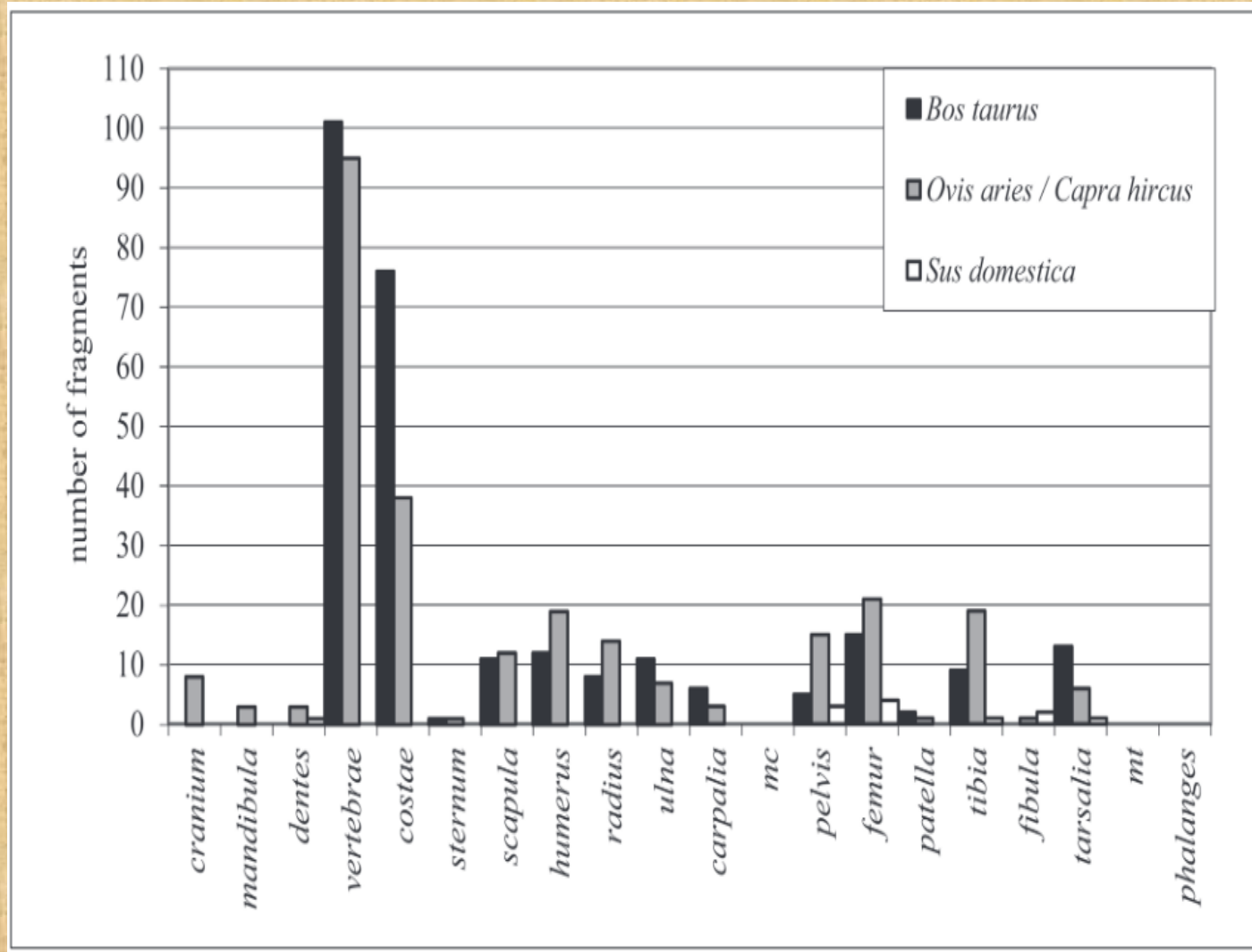
2. kuģī

Figure 11. The placement and possible positions of bodies in Salme boat. Drawing by Jaana Ratas. Boat contour from Kansa *et al* (2009), adapted.

Mājdzīvnieku kauli Salmes apbedījumos

- Pētījumi jaunatklātajos Padures Lapsu senkapos

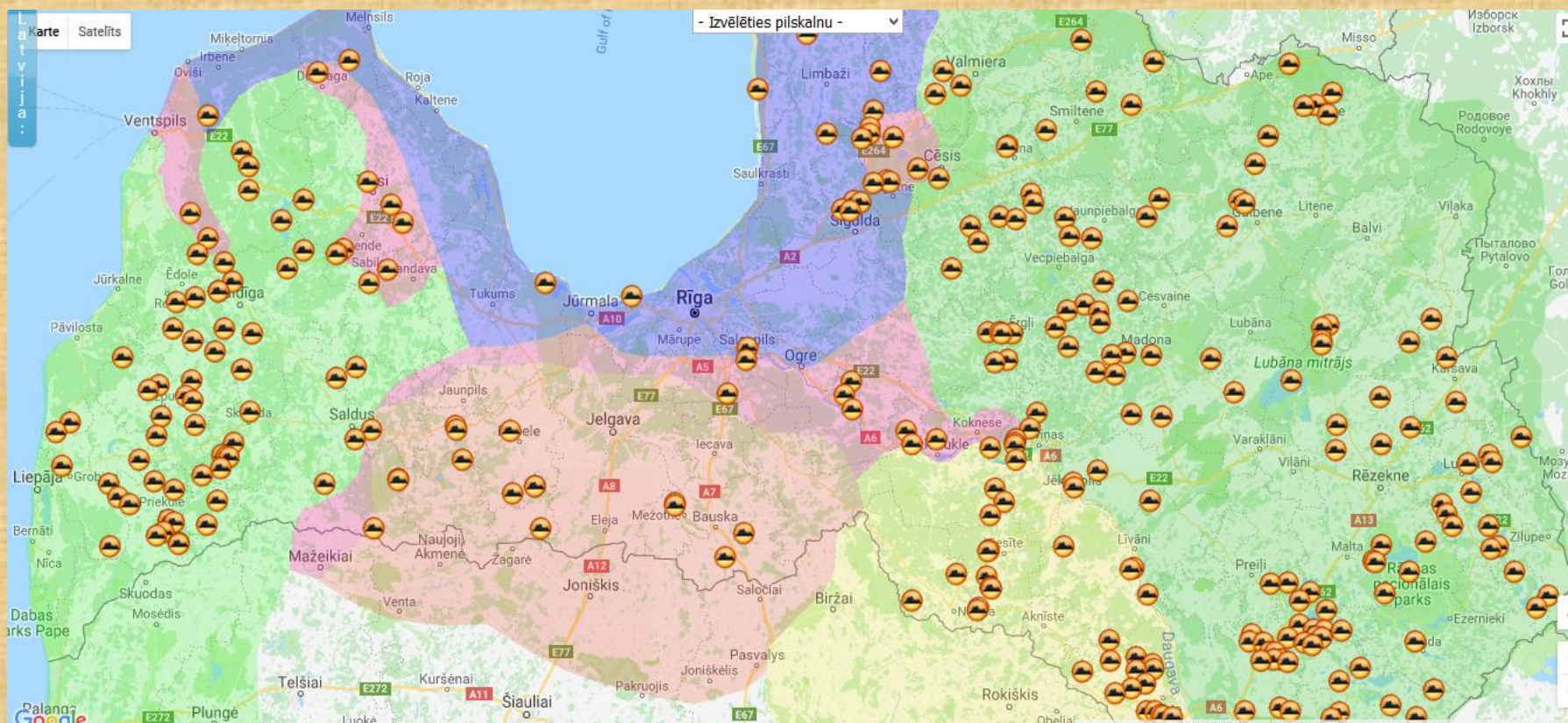
0 53 km

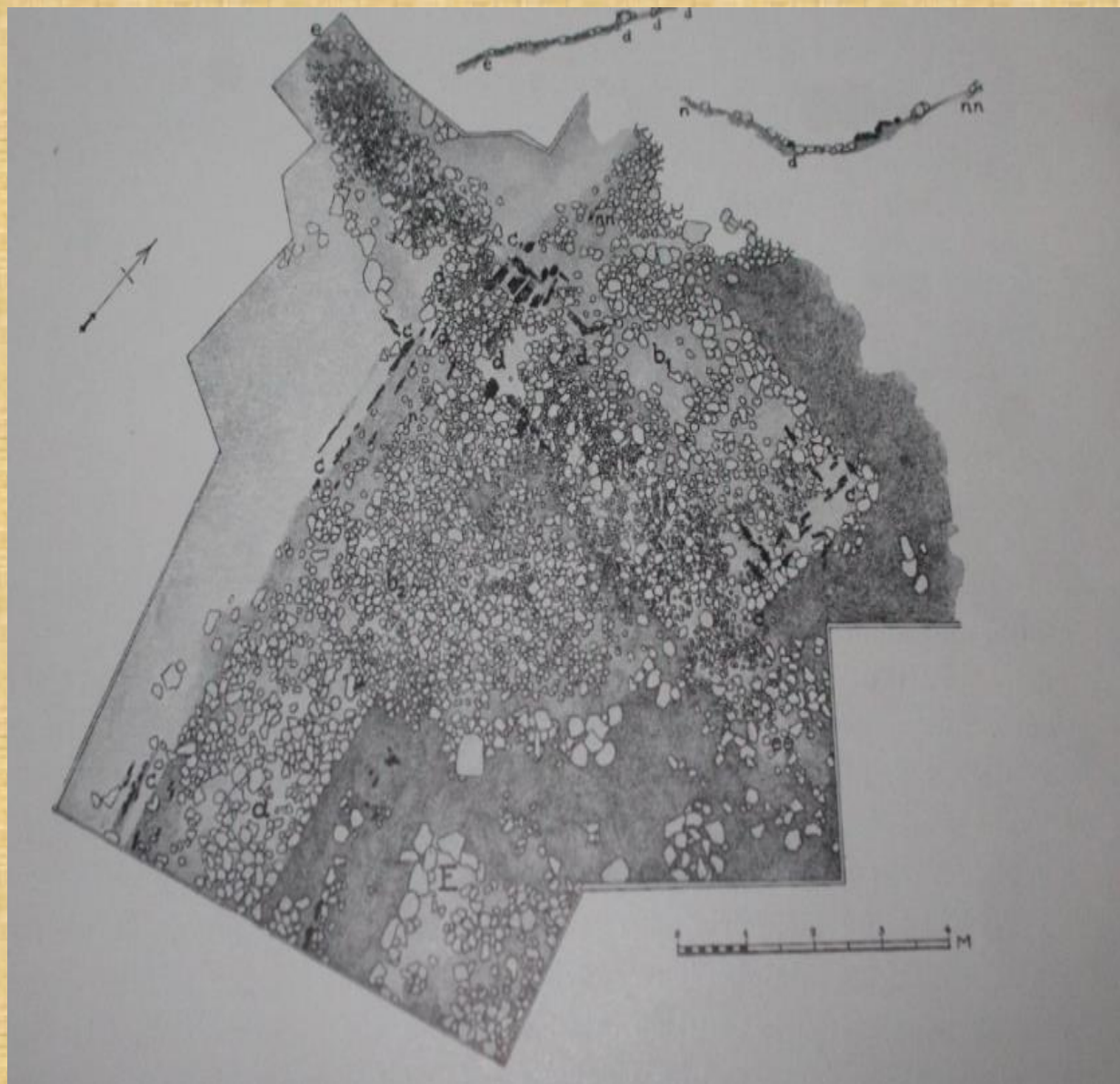
Vēlais dzelzs laikmets (agrie viduslaiki)

9.-12. gs.

DZĪVESVIETAS

Talsu pilskalna ieejas vieta

Celtnes paliekas Talsu pilskalnā

VILKUMUIŽAS EZERA ATRADUMI

Ka teikām par zemē apslēptām mantām un naudu var būt reāls pamats, rāda aizvēsturisko senlietu atradumi un monētu depozitī¹. Latviešu tautas teikās² ir arī daudz nostāstu par ezeros nogremdētām mantām: naudas vāti, katlu, šķirstu, arī baznīcu zvaniem un citiem baznīcas piederumiem, ko zvejo no ezera ārā. Kungi, kas parastī rīko šo zveju, iepriekš apsola kādu daļu no izzvejotiem dārgumiem atnest arī vīlčējiem vai nabagiem, bet, izvilkuši mantu malā, tie solījumu atrauj. Par kādu viltību neredzams spēks ievēl izzvejotos dārgumus ūdenī atpakaļ. Ka arī šiem nostāstiem par ezeru dziļumos apslēptām mantām dažos gadījumos var būt sakars ar īstenību, pierāda nesenie bagātīgie senlietu atradumi Vilkumuižas ezerā.

Vilku jeb Talsu muižas ezers (1. att.) ir apm. 0,8 km garš, 0,2 km plats un dažās vietās līdz 15 m dziļš; tas gandrīz viss ietilpst Talsu pil-

1. att. Vilkumuižas ezers.

sētas robežās. Tā dienvidu galā kādreiz pūcēlusies ordeņa pils, bet senkuršu pilskalns, t. s. Klosterkalns atrodas ap 1 km attālumā no tā uz dienvidaustrumiem, Roņu ezera krastā.

Pirmos atradumus šai ezerā ieguvis daļkrāsotājs L. Sinkūns 1928. gada 24. februārī. Zvejojot āliņģi, viņš pazaudējis „bļitku“, kas aizķērusies ezera dibenā un notrūkusī. Grūbēdams to atgūt, viņš dabūjis dzelzs grābekli ar garām, likiem zariem, piesējis to gaņas kārtis galā un, pārmeklējot ar šo rīku ezera dibenu, atradis nevien pazaudēto „bļitku“, bet izvilcis arī dažas senlietas. „Zveju“ turpinot, viņš šā laikā ieguvis labu tiesu senlietu, no kurām nelielu kolekciju sagāmis Talsu vidusskolas muzejs, bet pārējās vēlāk nodotas Pieminēkļu valdei. Kaut

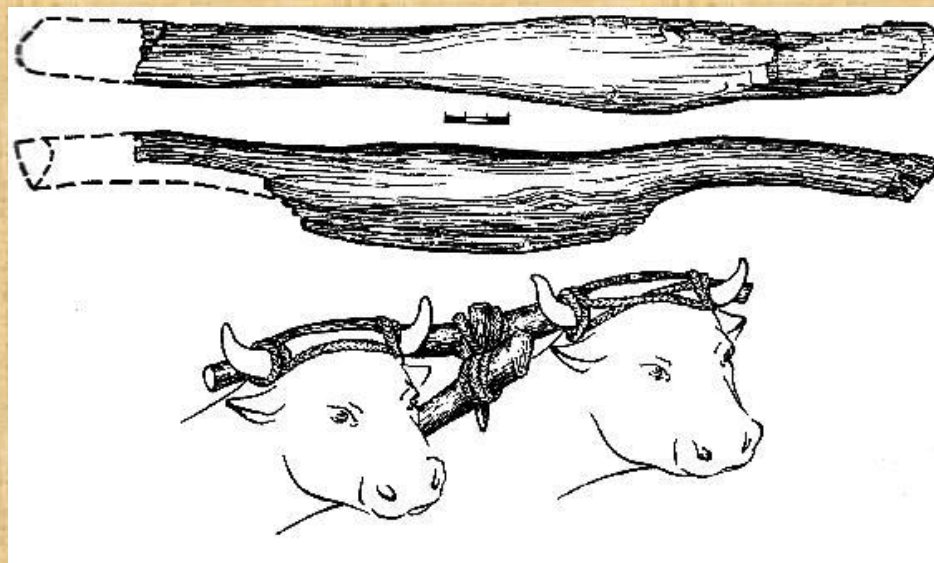
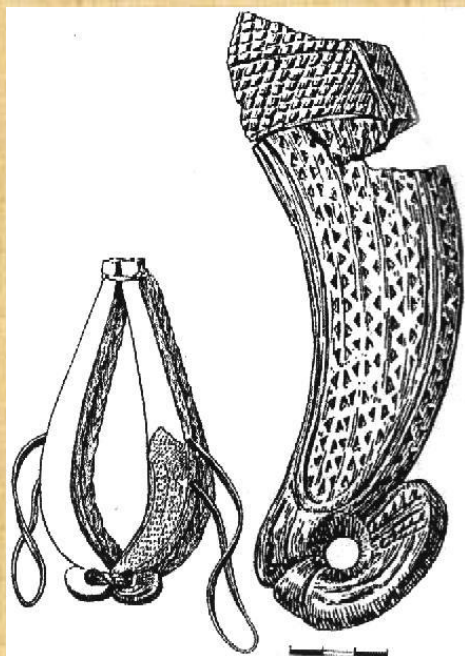
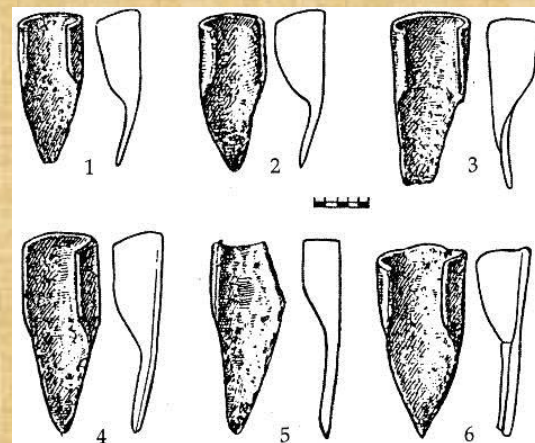
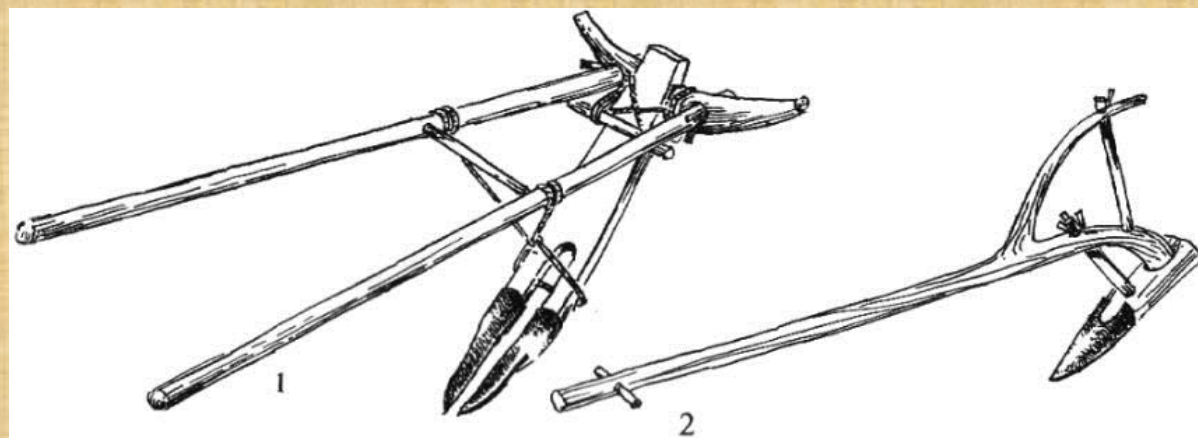
2. attēls.

gan sakarā ar šiem atradumiem Pieminēkļu valde senlietu meklēšanu ezerā aizliedza, daži talsinieki „zveju“ tomēr bij spēni turpinājuši. Viņu iegūtās senlietas pa lielāku daļu atpircis A. Bergers Talsos un tās gan dāvājis, gan pret tiešo izdevumu atlīdzību nodevis Pieminēkļu valdei. Nelieli senlietu kompleksi nonākuši dažu skolu kolekcijās, bet daudz senlietu droši vien būs nokļuvušas privātās rokās un zinātnei zudušas uz visiem laikiem.

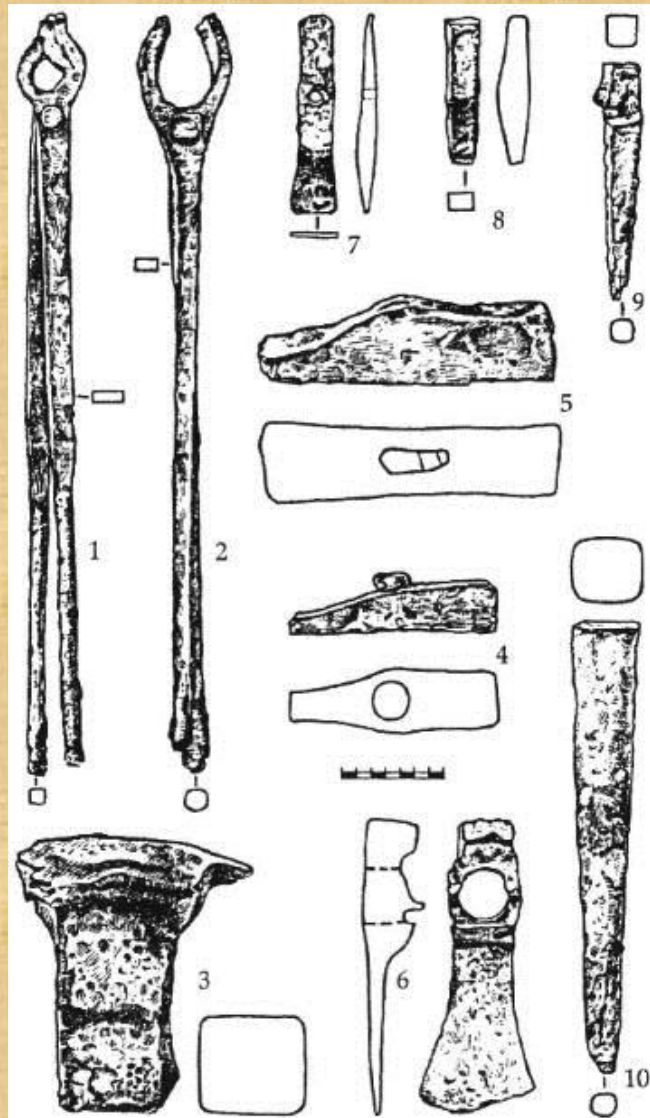
1934. gada vasarā Pieminēkļu valdes uzdevumā izdaruja pirmos pētīšanas darbus Vilkumuižas ezerā. Tie ilga 7 dienas, turpinoties caurmērā 5 stundas dienā, un deva 85 kg smagu senlietu krājumu. Kopā ar agrāk iegūtiem senlietām Valsts vēsturiskajā muzejā tagad glabājas ap 1300 priekšmetu.

Senlietu atraduma vieta konstatēta Vilkumuižas ezera austrumu piekrastē, iepretim agrākajam Vilkumuižas šķūnim; tā aizņem 70–100 m

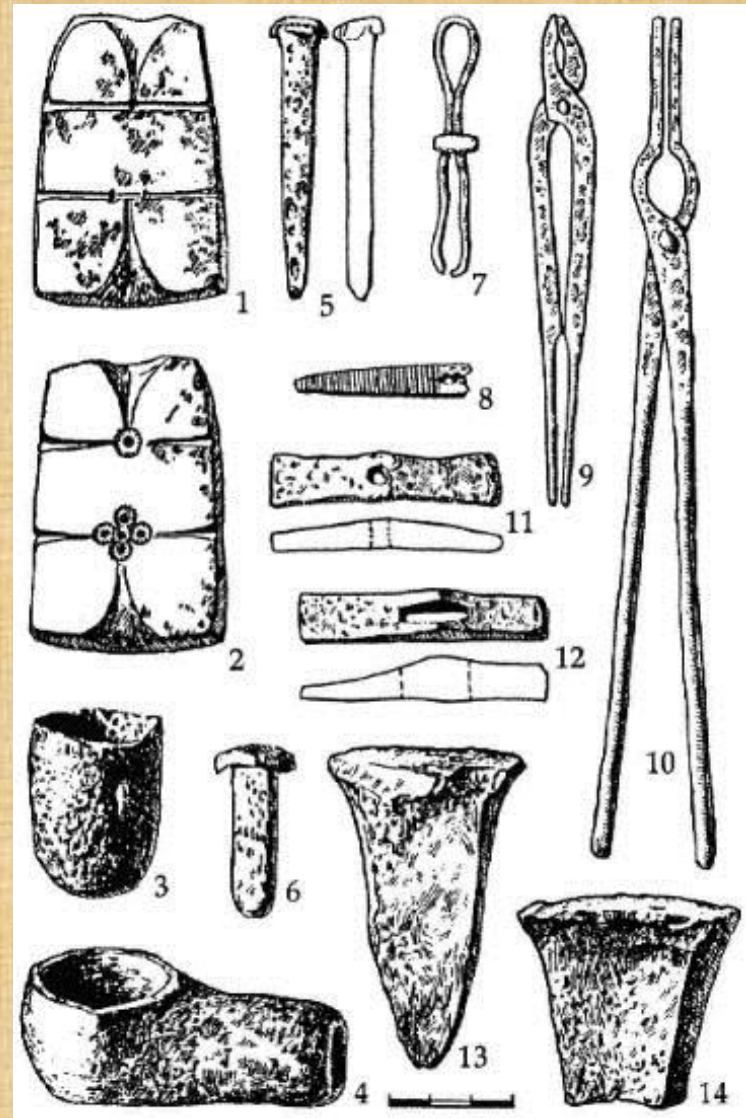
Lauksaimniecība un zemkopība

Metālapstrāde

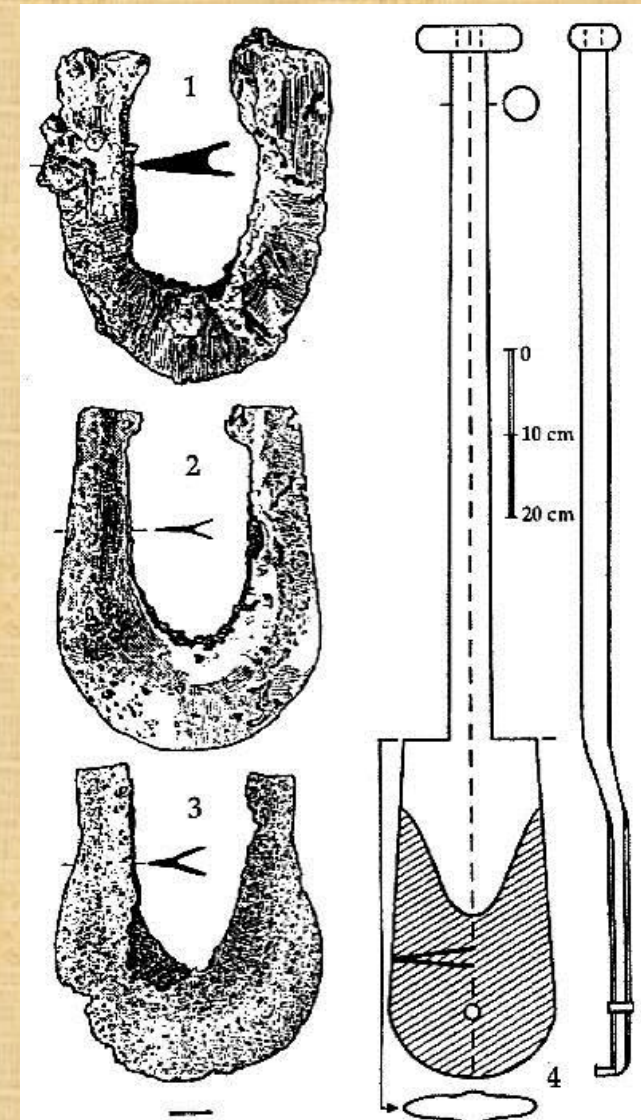
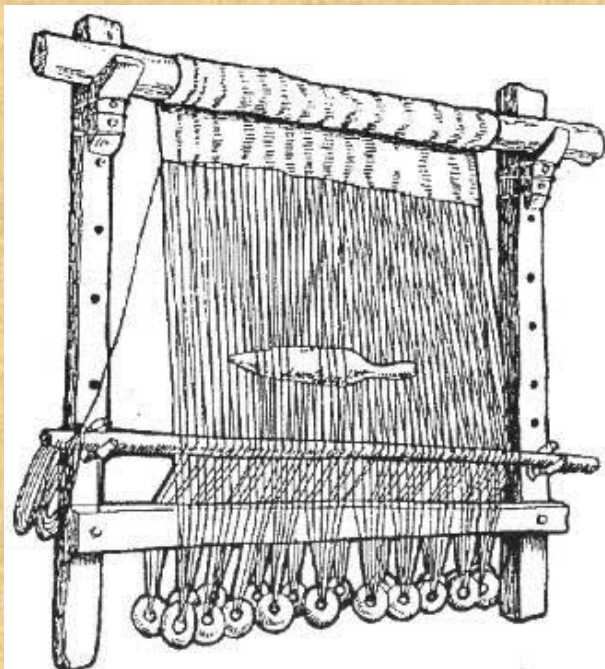
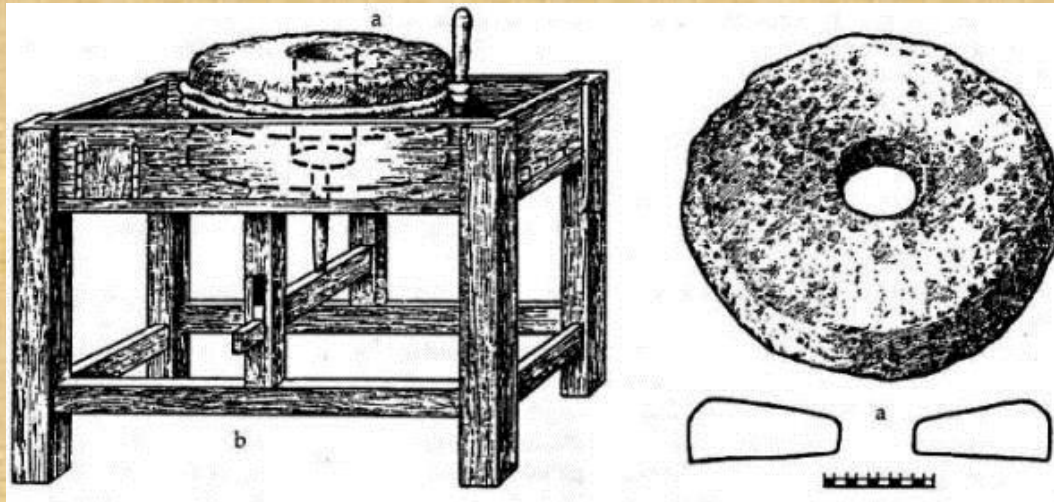

Kalēja rīki

Rotkaļu rīki

Tehnoloģiskās izmaiņas 11 .gs.

Keramika

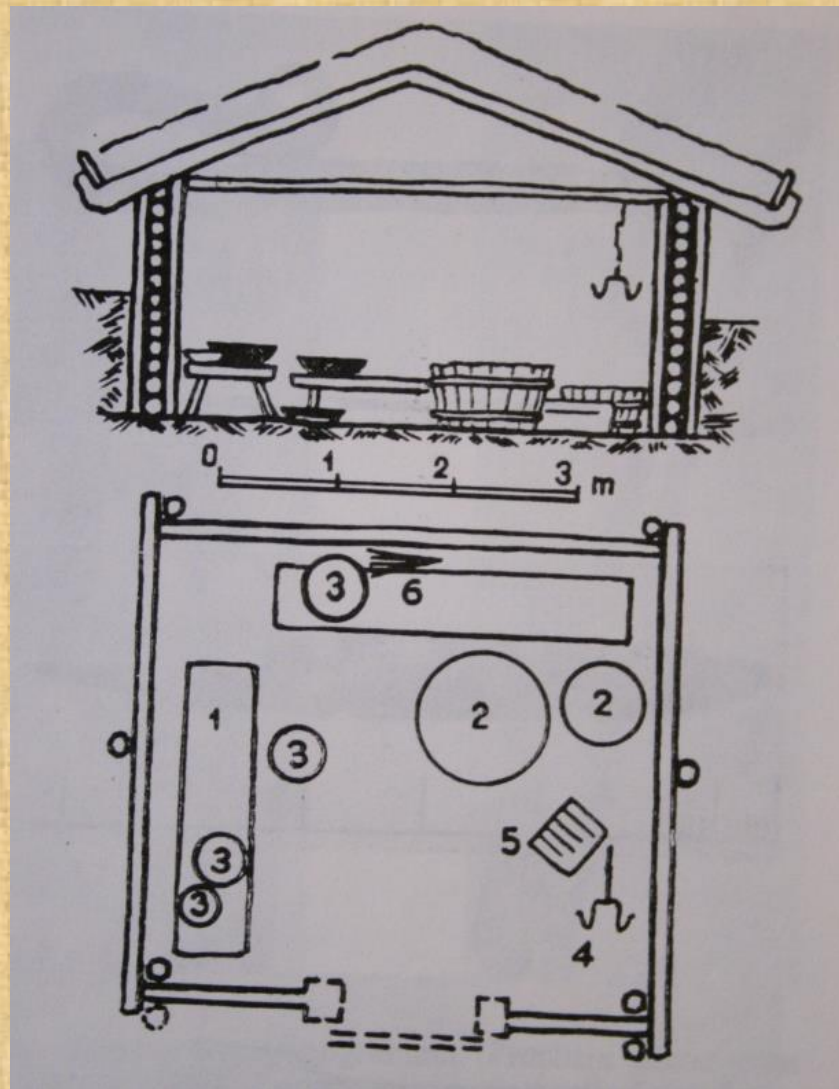
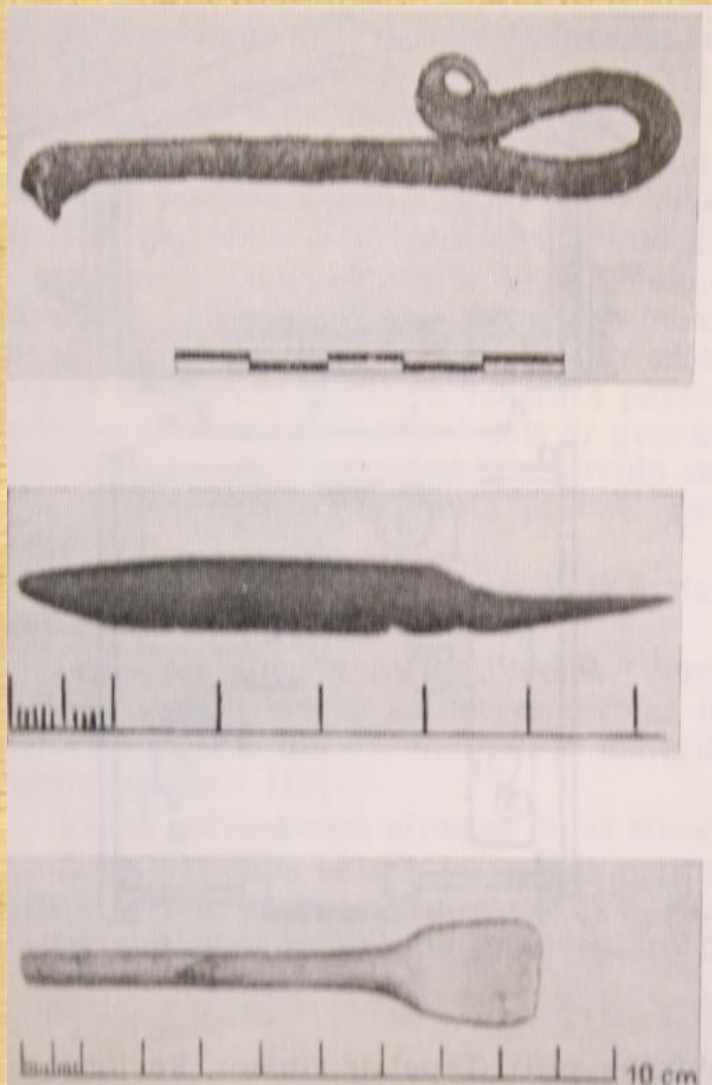

Atradumi Talsu pilskalnā

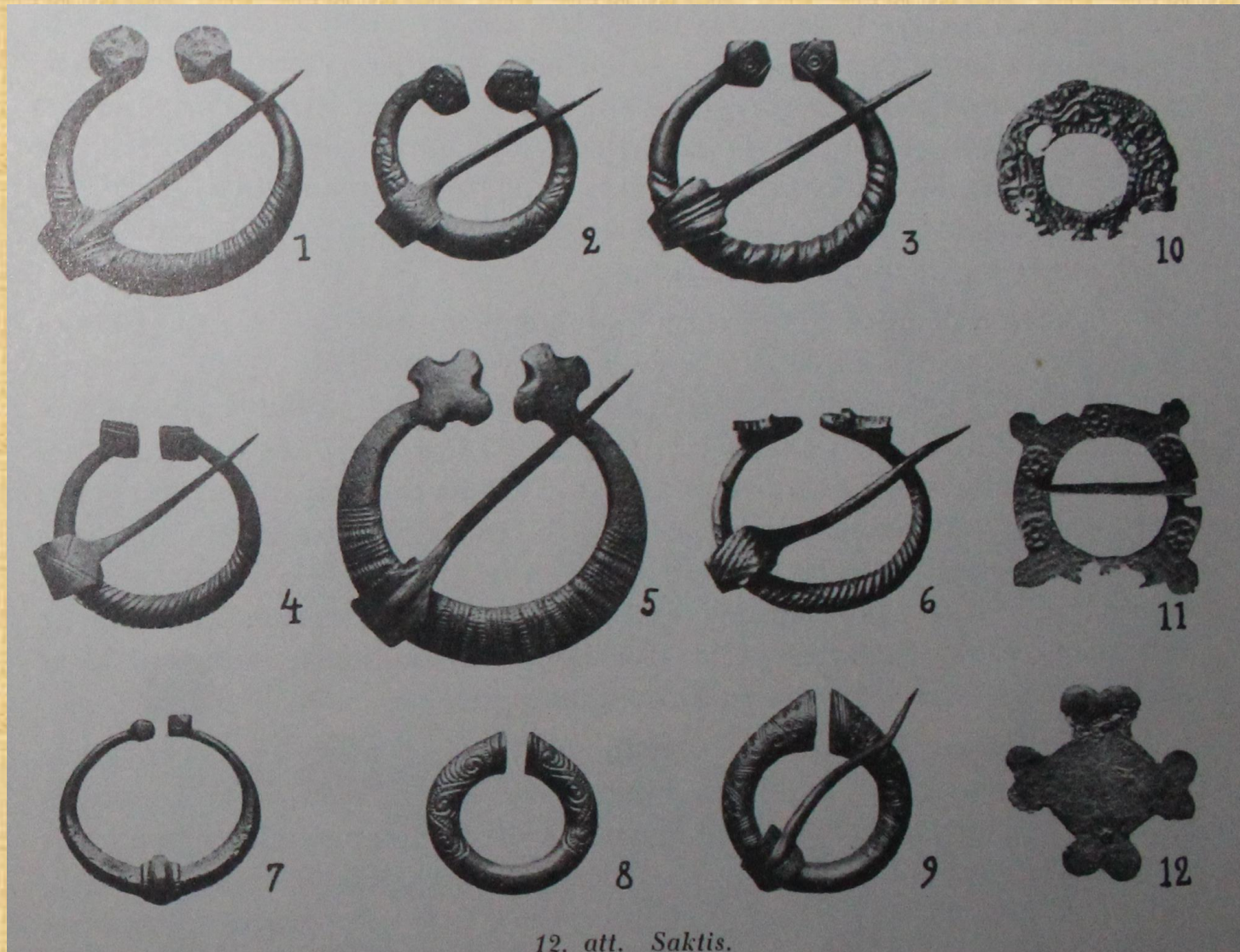
Liecības par ārstniecību dzelzs laikmetā un viduslaiku sākumā

Iespējamie medicīnas instrumenti

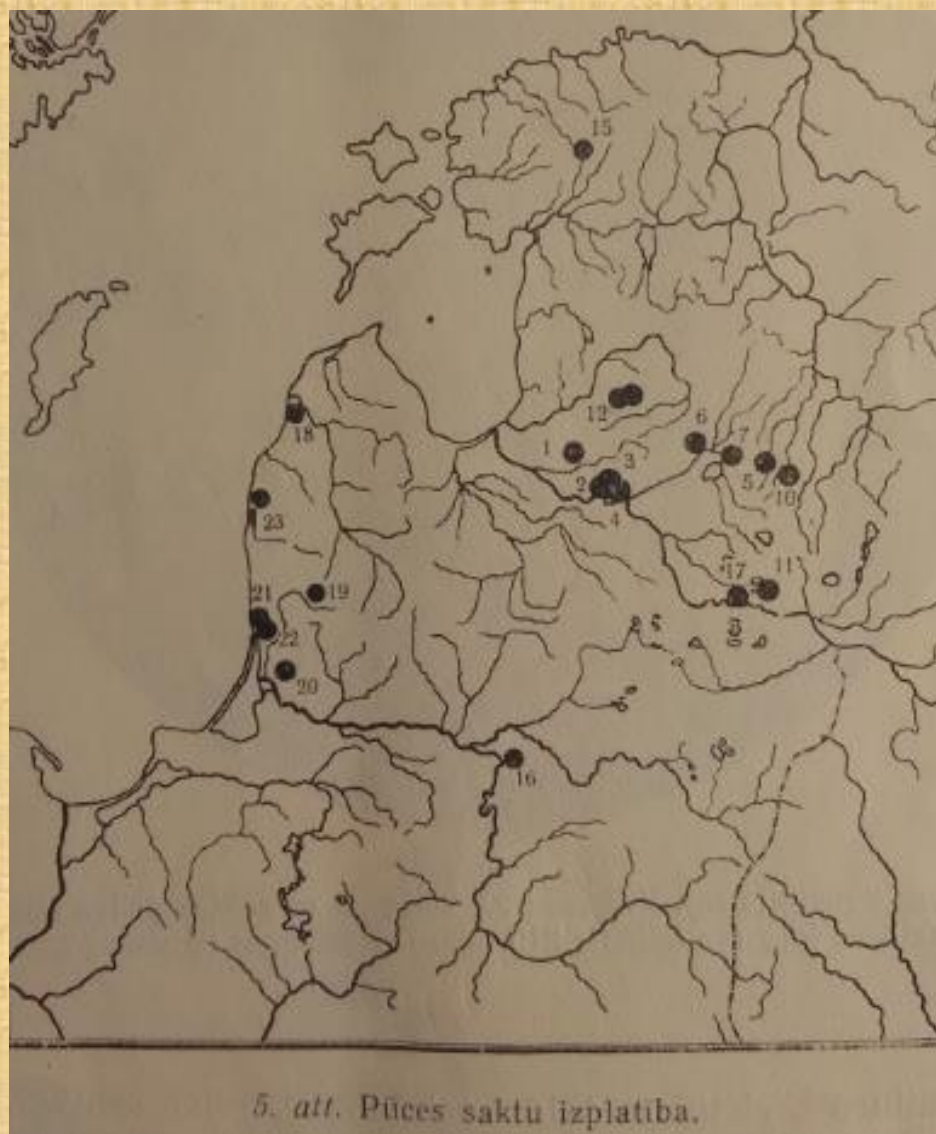
“Dziednieka namiņš” Talsu pilskalnā
pēc A.Karnupa izrakumu materiāliem.

Rotas

5. att. Pūces saktu izplatība.

Izmaiņas bruņojumā un tehnoloģijās 10.-13. gs.

English 13th C. Blacksmiths forging a helmet and checking a sword.
From the work of Thomas on Kent. *Roman de toute chevalerie*.

A hammer from the Liv settlement at
Ikšķile (inv. nr. VI 131:1224)

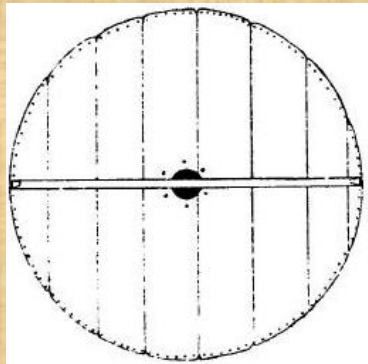
Vairogi

Tīras purvs, 9. gs.

Gotlande, 12 gs

Gokstāde, Norvēģija. 10 gs

Senprūšu attēlojums uz Ģezno katedrāles
apkaltajām durvīm Polijā

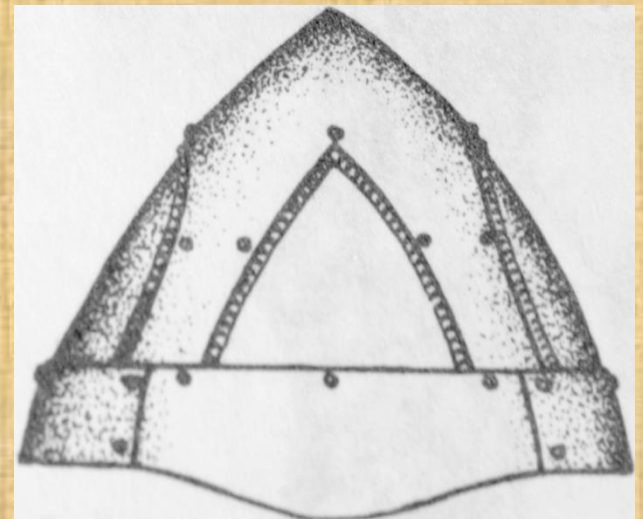
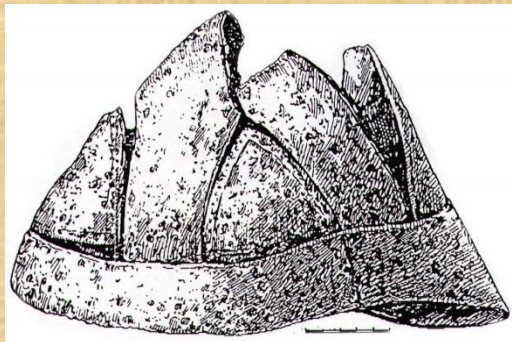
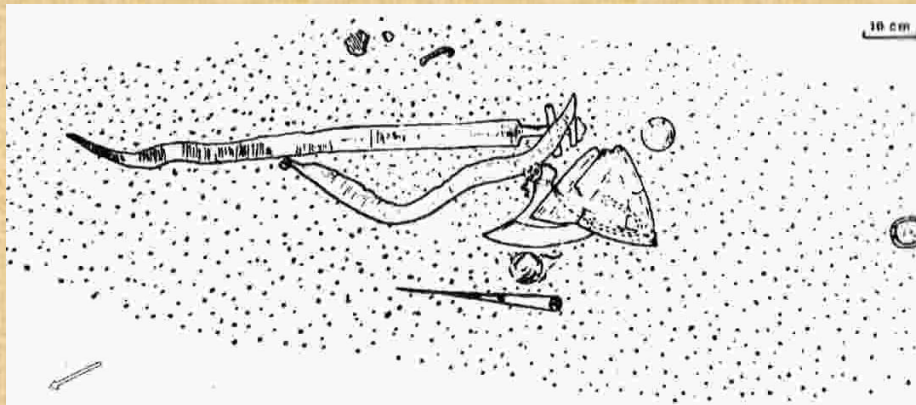
Mārtiķsalas kapsētā atrasta
kapakmens stēla 13. gs.
sākums

Kuršu bruņucpures

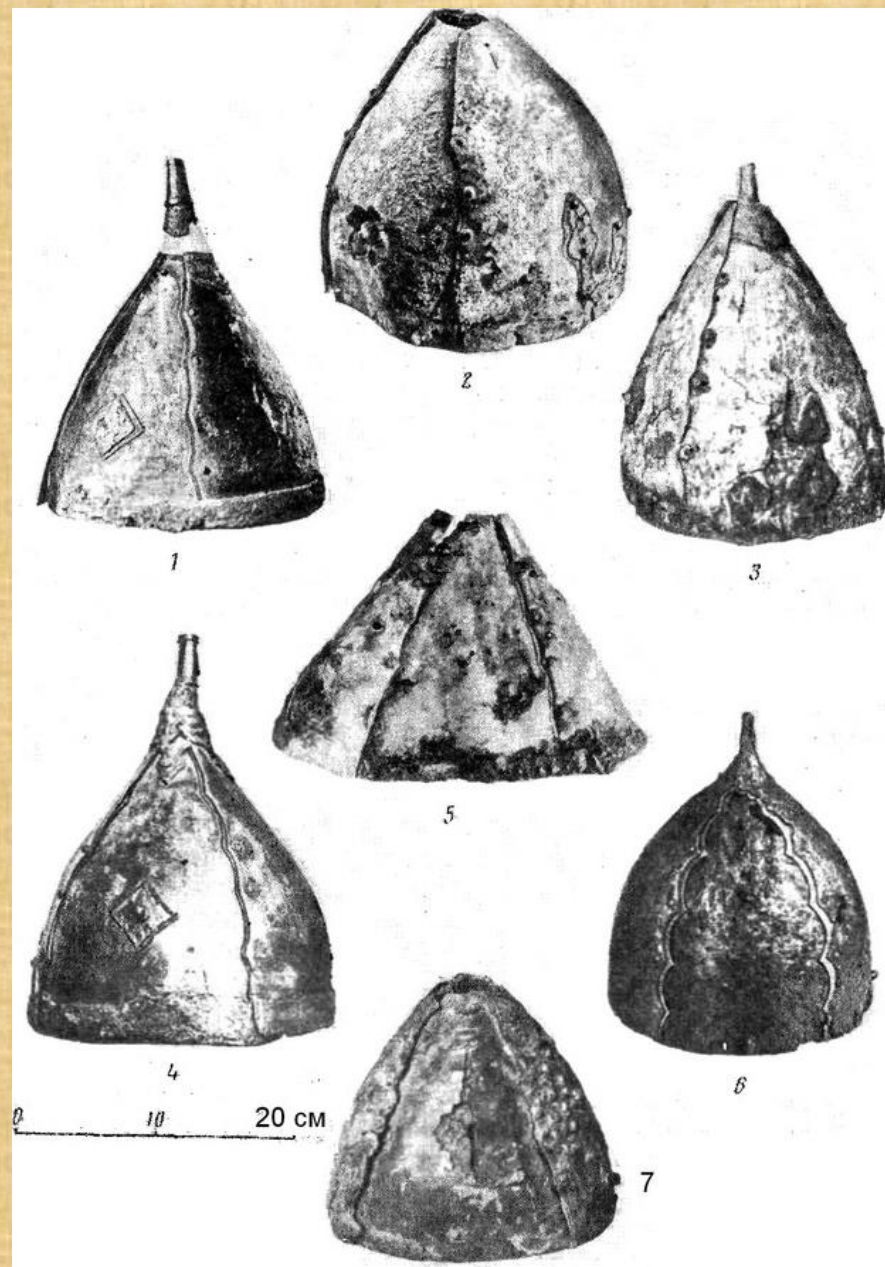
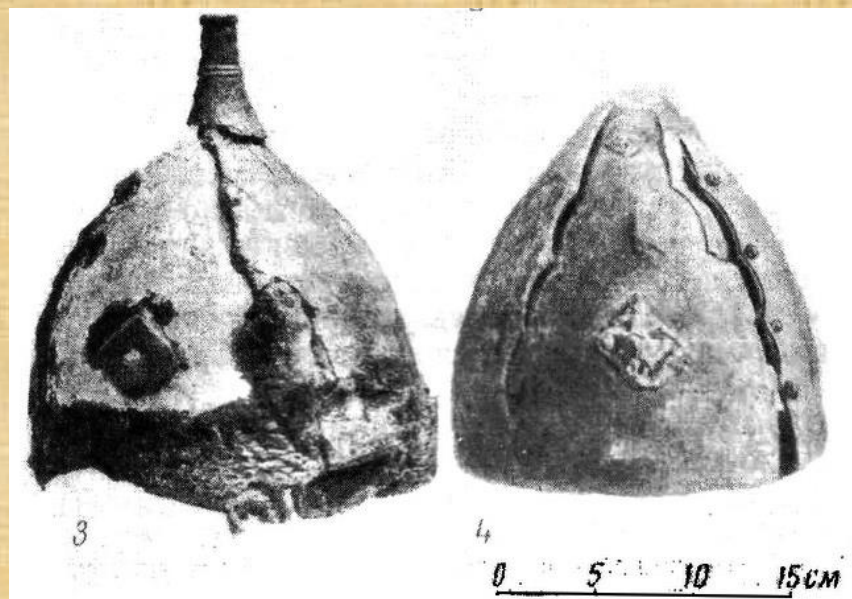

Lībagu Sāraji, 36. kaps

Durbes Dīri

Senkrievu II tipa
bruņucepures
(pēc A.Kirpičņikova)

Bruņas

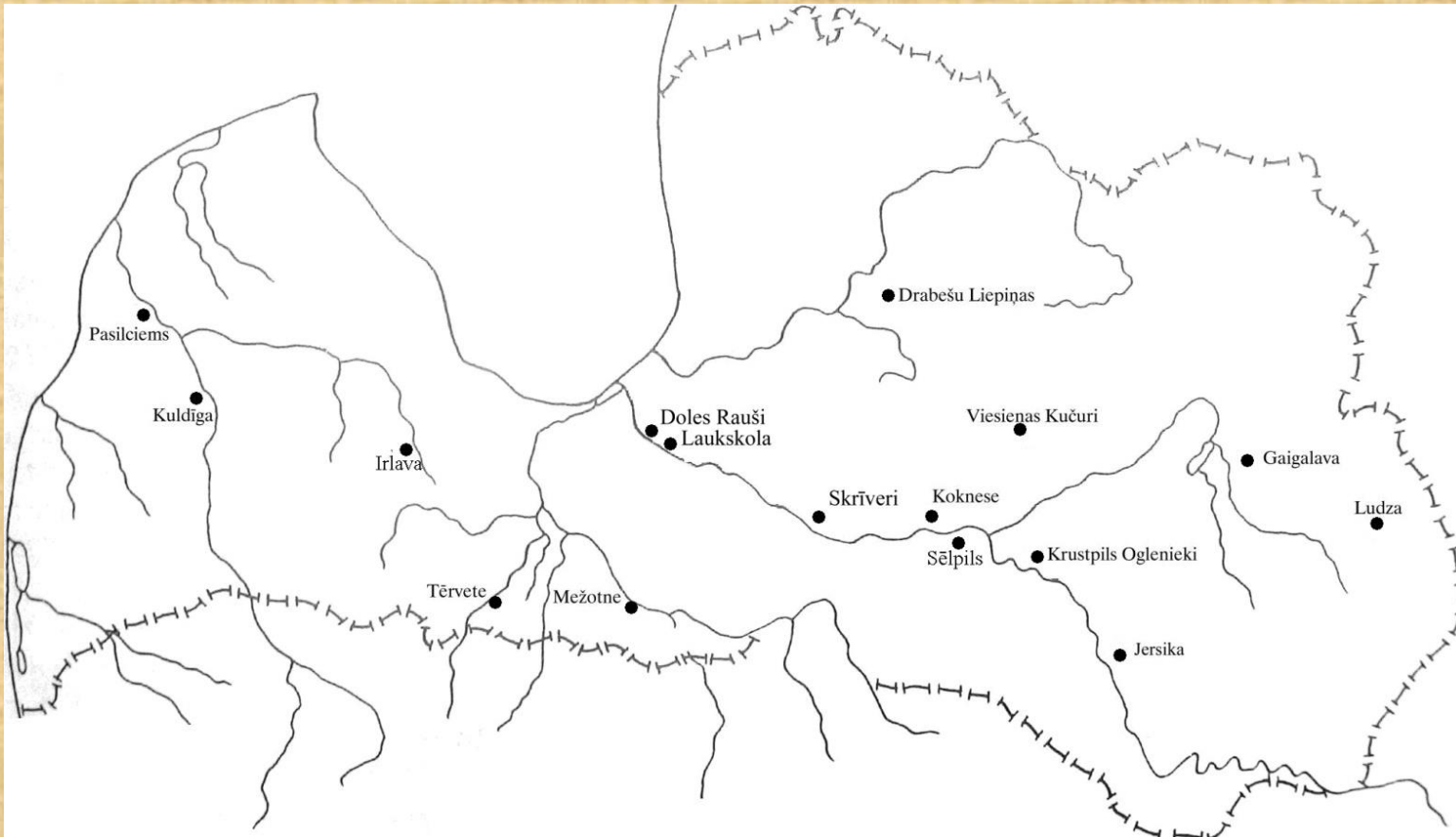
Riņķīšu bruņas

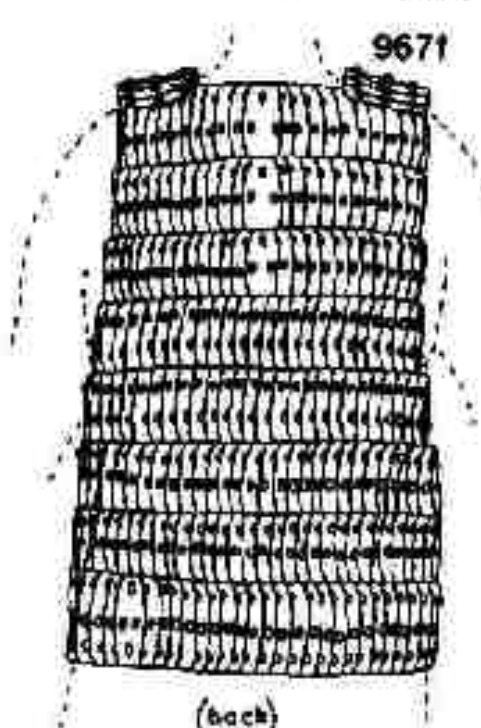
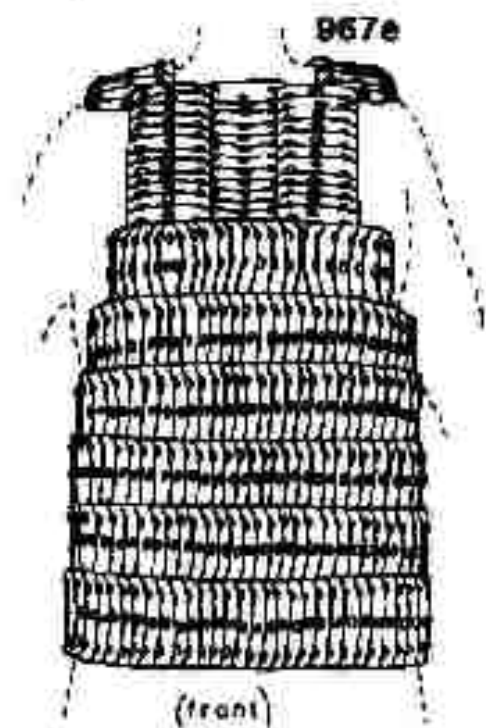
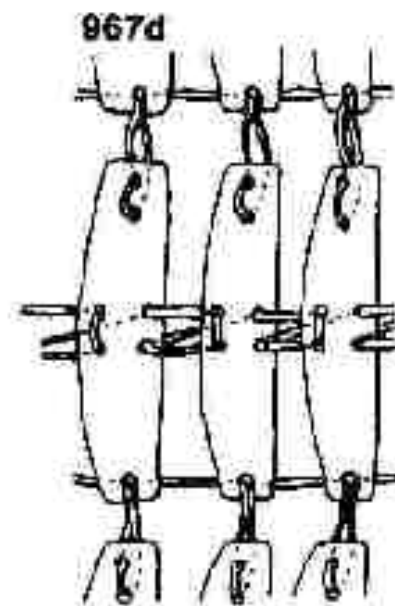
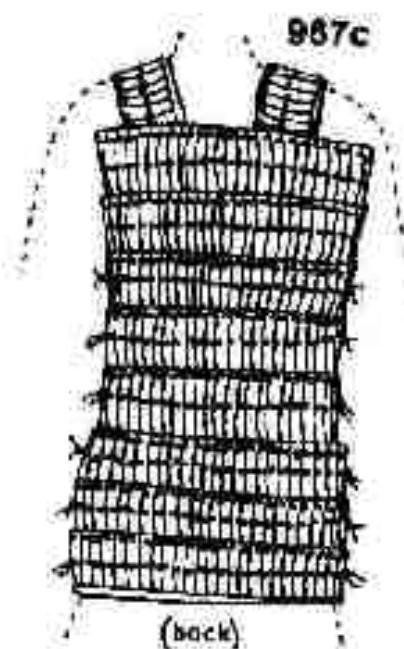
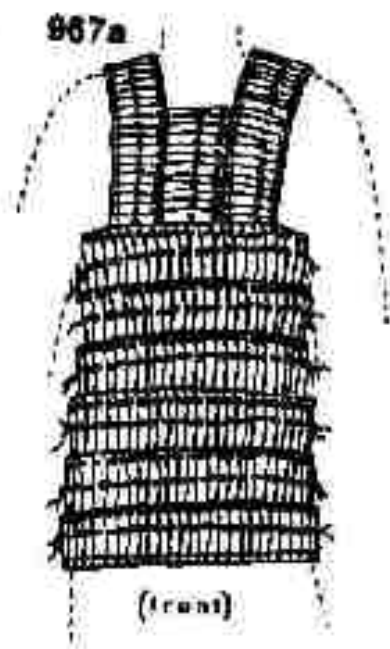

Kuldīga

Irlava

Lamellar Armour from a
mass grave of dead from
the battle of Wisby Gotland
c1325-50

*From Arms and Armour of the
Crusading Era 1024-1350
David Nicolle*

Zobeni

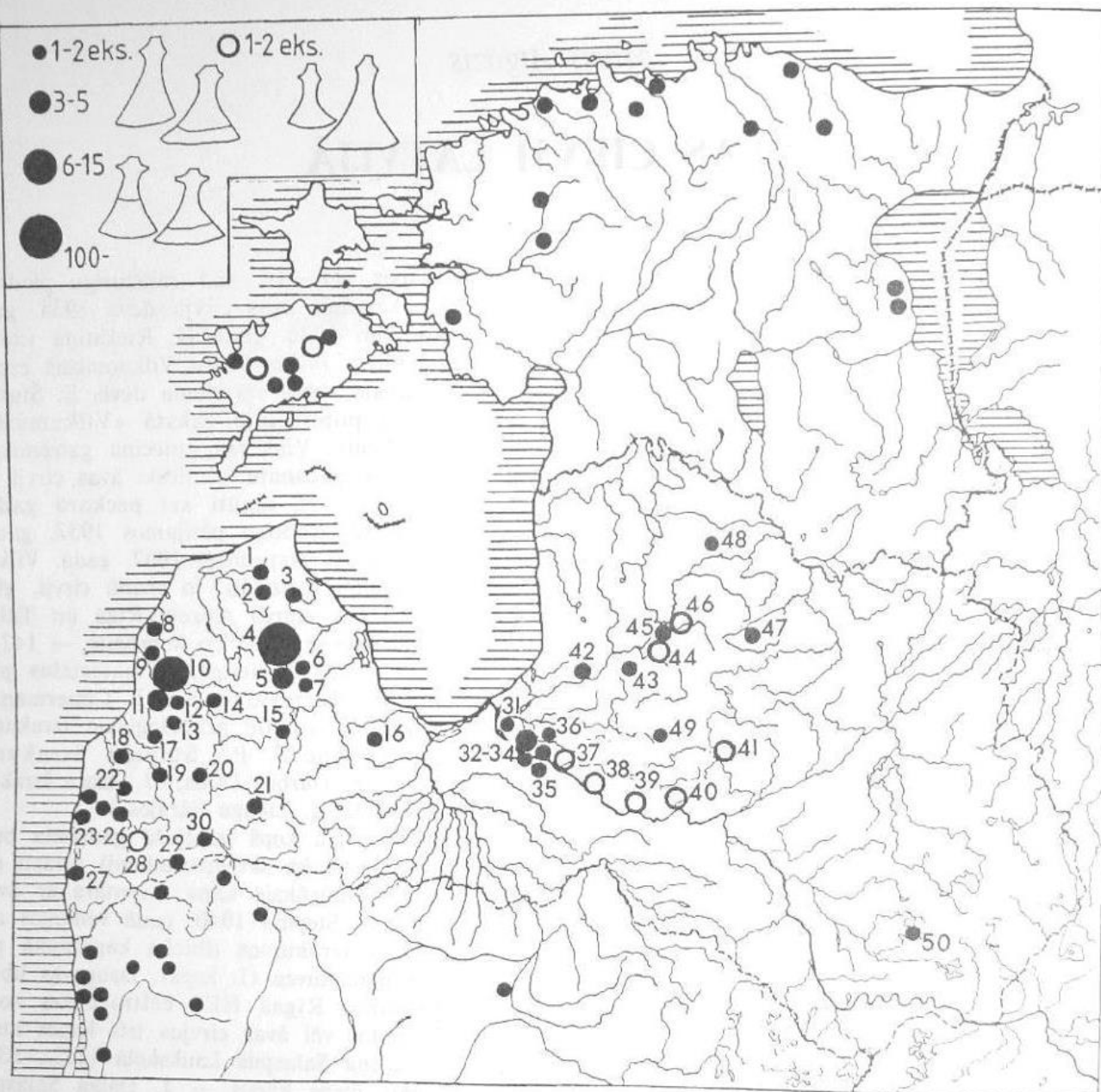
- Grobiņas Smukumi, 50. kaps

Užavas Silmalciems

Āvas cirvju izplatība Latvijas un Igaunijas teritorijā 11-14.gs.

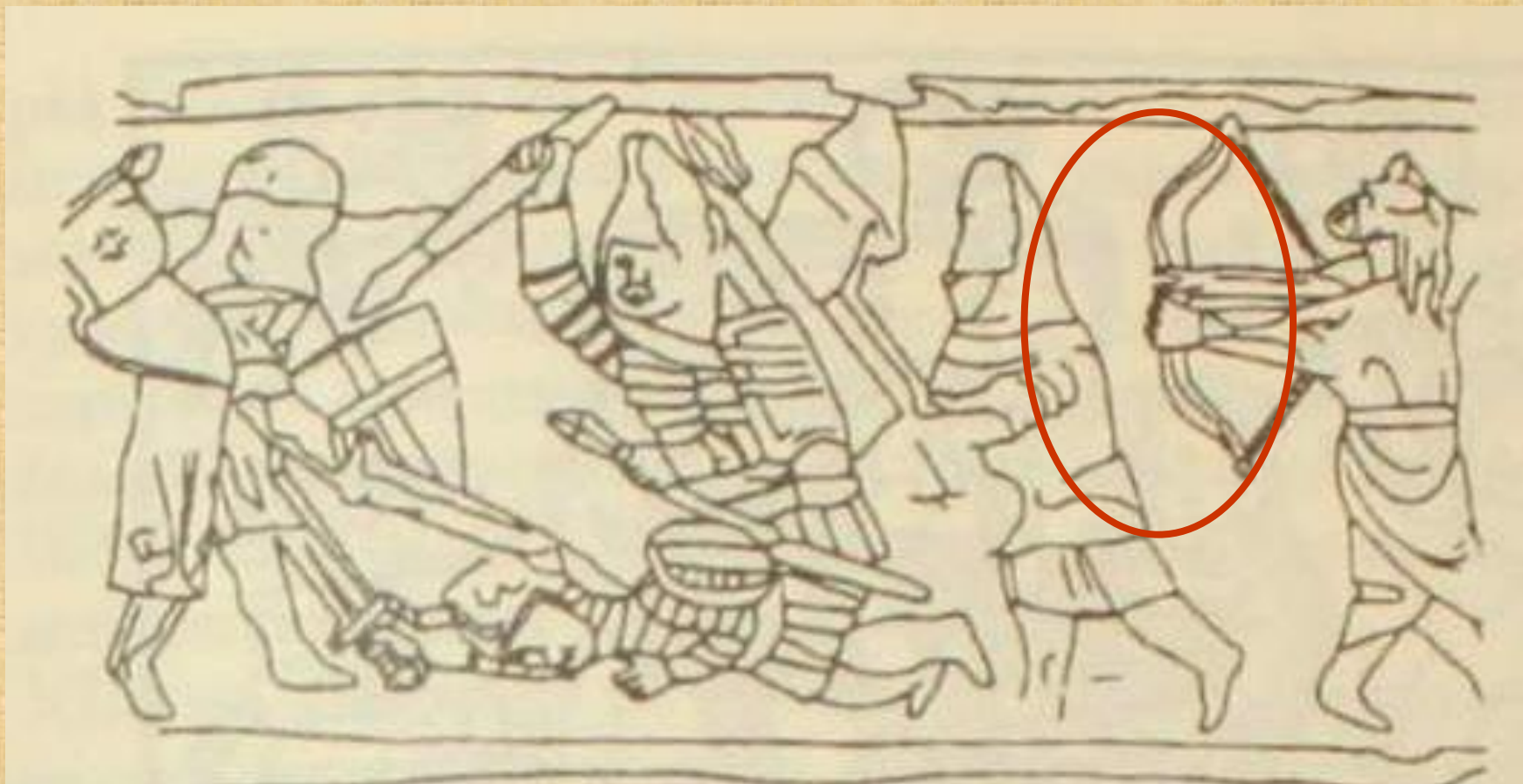

Pēc: Atgāzis 1997

Kaujas cirvji t.s. Macijevska ilustrētajā Bībelē (13. gs. vidus)

Krustnešu sadursme ar prūšiem (13./14. gs.)

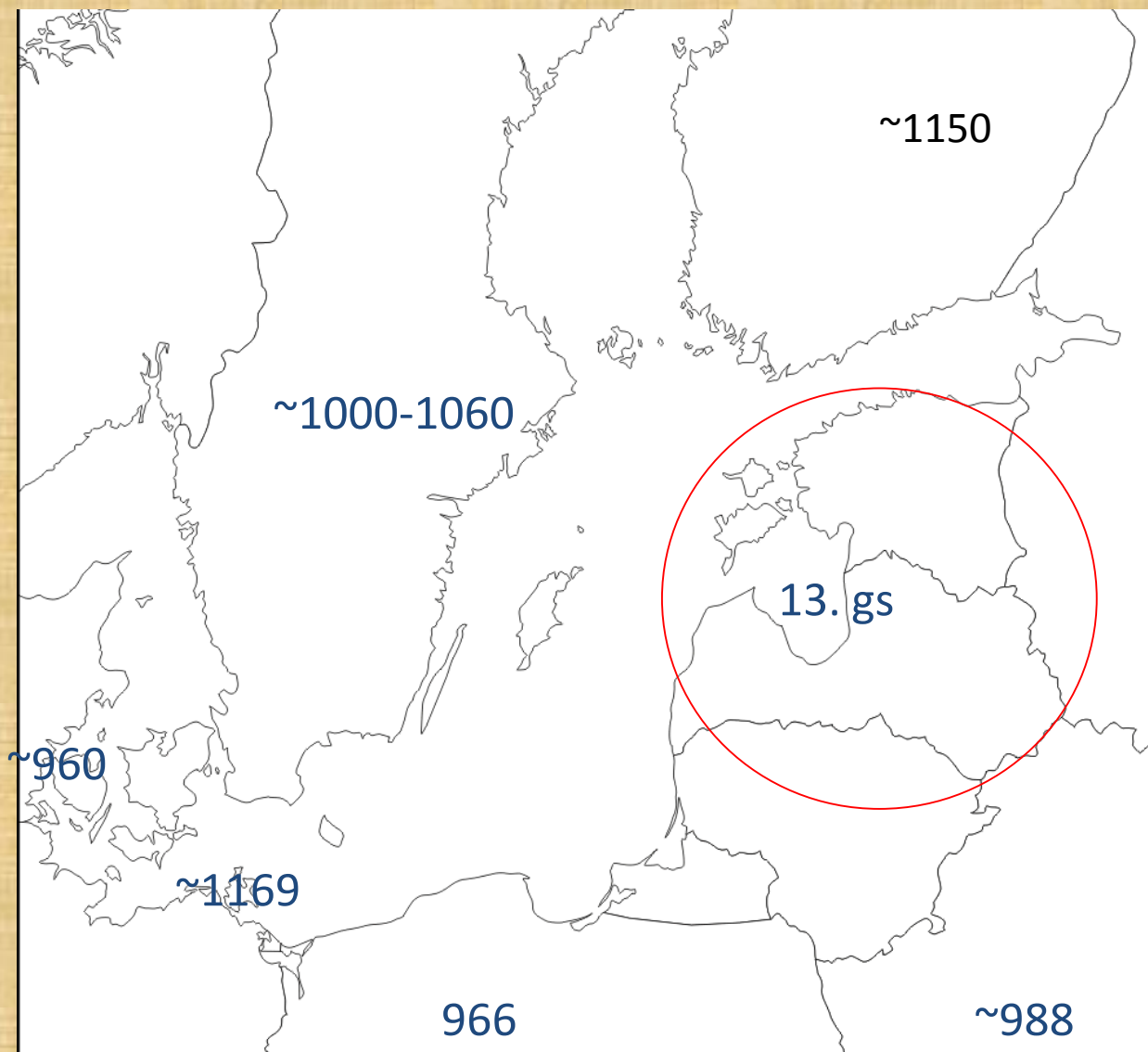

Viduslaiki 13.-16. gs.

Kurši Irbes jūras šaurumā sakauj krustnešus (E. Vimbas glezna)

Kristietības izplatība ap Baltijas jūru

Krusta kari Ziemeļeiropā

- Krusta karš pret vendiem (1147)
- Krusta karš pret somiem (ap 1150)
- Krusta karš Livonijā (1198-1290)
 - Pret lībiešiem (1198–1212)
 - Pret latgaļiem un sēļiem (1208–1224)
 - Pret igauņiem (1208–1224)
 - Pret sāmsaliešiem (1206–61)
 - Pret kuršiem un zemgaļiem (1201–90)
 - Pret senprūšiem (1222-1267)

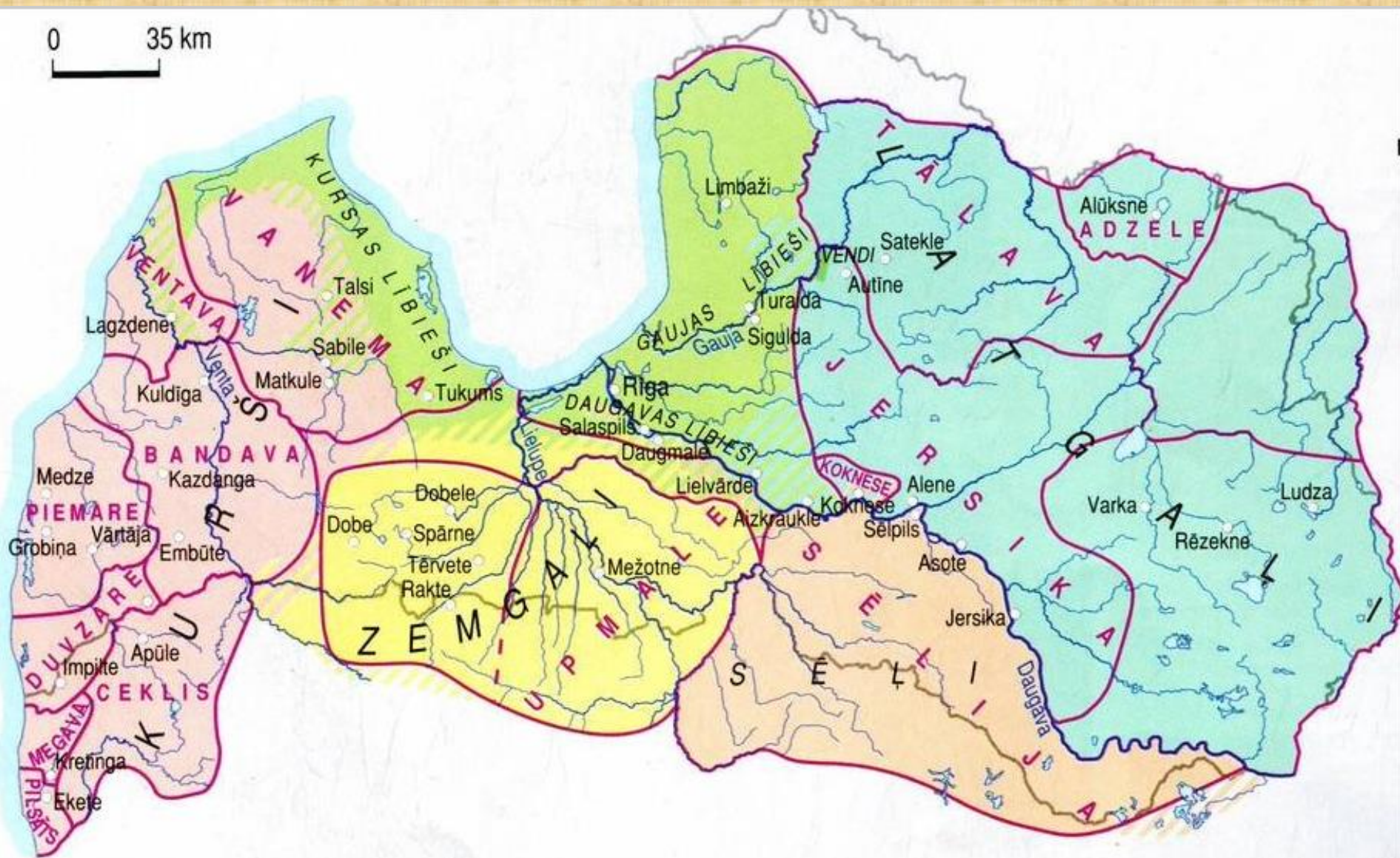
Somu bīskapa
Bero zīmogs
(1248 – 1258`)

Jautājumi par agro valstiskumu Austrumbaltijā

- 1) Augsta sabiedrības militarizācija, vietēja bruņojuma industrija
- 2) Kavalērijas nozīmes pieaugums, (karadraudzes vai vietējie līderi?))
- 3) Liela mēroga fortifikāciju būve;
- 4) Aktīvo indivīdu lomas pieaugums (tajā skaitā minēti rakstītajos avotos);
- 5) Attīstīta svaru un mēru sistēma, prestiža priekšmetu cirkulācija.
- 6) Atšķirības arheoloģiskajā materiālā starp Rietumlatviju un Austrumlatviju.

0 35 km

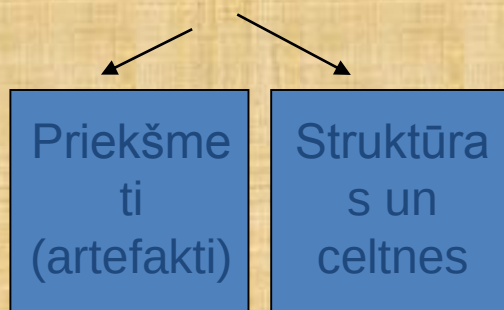
Skats uz Austrumeiropu aizvēstures beigās

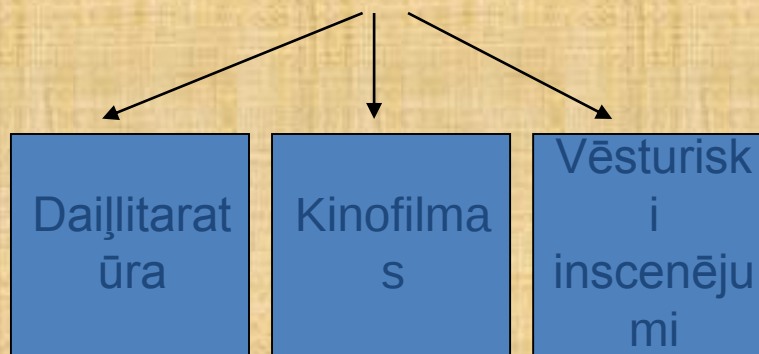
Daži arheoloģiskā mantojuma interpretācijas jautājumi

Vēsturisko rekonstrukciju veidi

- Materiālās
kultūras
liecības

- Vēsturiski
notikumi

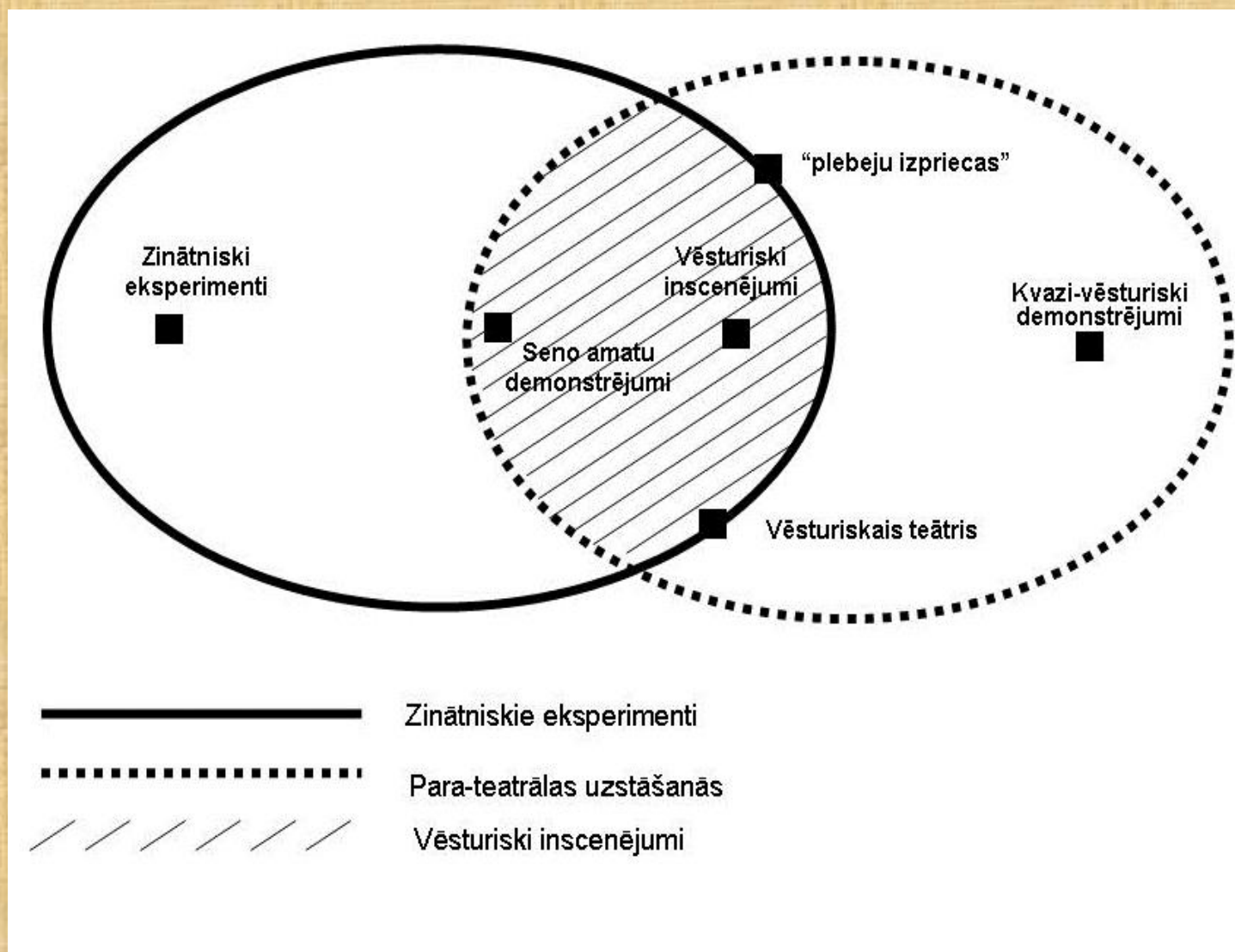

Galvenie traucēkļi veidojot ticamas vēsturiskās rekonstrukcijas:

- pārāk trūcīgs pieejamo avotu materiāls;
- nepietiekams zināšanu līmenis; bezrūpīga attieksme;
- nespēja formulēt darāmā mērķi, steiga;
- “intuitīva” pieeja; “alternatīvi” informācijas avoti;
- vēlme “uzlabot” patieso ainu, ideoloģijas ietekme;
- pārvēršanās par subkultūru;
- nepietiekama pasākuma organizācija;
- kopēšana; “mode”;
- iespēja nopelnīt;
- politiskais pasūtījums...

Galvenie pārpratumu iemesli:

- vēlme iegūt apstiprinājumu jau gatavam priekšstatam;
- mācīšanās pasniegšana kā eksperimenta veikšana; nepietiekamas iemaņas un zināšanas;
- rekonstrukciju kā eksperimenta pasniegšana;
- pārāk plaša atveidojamā hronoloģija un pārāk plašs izvēlētais reģions;
- detalizētu eksperimenta plānu un rezultātu analīzes trūkums – teorija pret praksi u.c.

Avotu trūkums

Foto no filmēšanas laukuma: Kā top aromstāsts 'Nameja gredzens' (63)

ELFI Kultūra | 12. septembris 2016 15:30

 Follow

**IF YOU DON'T TALK
TO YOUR KIDS ABOUT VIKINGS**

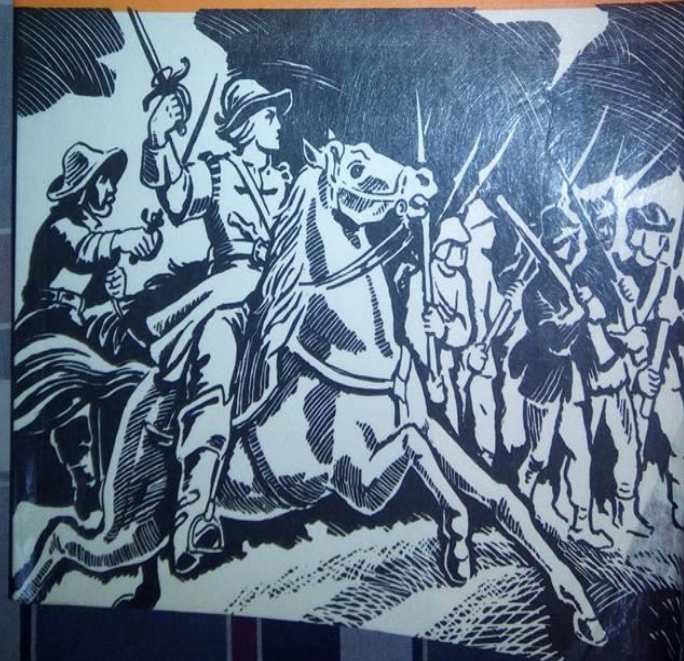

SOMEONE ELSE WILL.

HARRY POTTER'S
ON

NAMEJA GREDZENS

Paldies!

Kontakti:

arturs.tomsons@gmail.com

<https://lu-lv.academia.edu/ArtursTomsons>